

361.6/A70c

Daniel ARPINTE • Sorin CACE,
Mihnea PREOTESI • Cristina TOMESCU

Cornul și laptele – percepții, atitudini și eficiență

1.6
0c

*ARPINTE Daniel, CACE Sorin,
PREOTESI Mihnea, TOMESCU Cristina*

CORNUL ȘI LAPTELE – PERCEPȚII, ATITUDINI ȘI EFICIENȚĂ

Finanțare oferită de către
AGENȚIA PENTRU STRATEGII GUVERNAMENTALE

Guvernul României
Agenția pentru
Strategii Guvernamentale

București, România

CNCSIS: cod 045/2006

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Coperta: Nicolae LOGIN

Redactor: Paula NEACȘU

Concepția grafică, machetarea și tehnoredactarea: Luminița LOGIN

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Expert. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-618-216-7

Apărut 2009

Tipar: PERFECT MEDIA SRL

CORNUL ȘI LAPTELE – PERCEPȚII, ATITUDINI ȘI EFICIENȚĂ

Autori:

*ARPINTE Daniel, CACE Sorin,
PREOTESI Mihnea, TOMESCU Cristina*

Despre autori:

Daniel Arpinte este cercetător principal III la Institutul de Cercetare a Calității Vieții și doctorand în sociologie, cu o teză în domeniul asistenței sociale. Este autor a nenumărate rapoarte, studii, articole în domeniul politicilor sociale, asistenței sociale, dezvoltării comunitare, evaluării de programe, problematicei romilor. A participat în numeroase proiecte naționale și internaționale pe post de cercetător sau consultant.

Sorin Cace este cercetător principal II la Institutul de Cercetare a Calității Vieții și director al fundației ECHOSOC, este doctor în sociologie și economie. Consultant pentru UNDP, UNICEF, ILO, a participat în numeroase proiecte naționale și internaționale. Autor a numeroase cărți și rapoarte de cercetare în domeniul politicilor sociale dezvoltării comunitare, evaluării de programe, problematicei romilor. Este membru al unor asociații profesionale din țară și din străinătate.

Mihnea Preotesi este cercetător principal III la Institutul de Cercetare a Calității Vieții și doctorand în sociologie. Autorul are o vastă experiență în cercetarea calitativă și coordonarea activităților de teren. A publicat numeroase rapoarte, articole în domeniul standardului de viață, politicilor sociale, problematicei romilor, dezvoltării comunitare, evaluării de programe.

Cristina Tomescu este cercetător principal III la Institutul de Cercetare a Calității Vieții și doctorand în sociologie, cu o teză în domeniul politicilor sociale în sănătate. Are o experiență de cercetare de 10 ani în domeniul politicilor sociale, dezvoltării comunitare. Autor a numeroase articole și rapoarte în domeniul politicilor de sănătate, dezvoltării comunitare, problematicei romilor.

Mulțumim Gabrielei Neagu, cercetător ICCV, pentru sprijinul în colectarea unor indicatori incluși în raport.

Children are our investment in tomorrow's society. Their health and the way in which we nurture them through adolescence into adulthood will affect the prosperity and stability of countries in the European Region over the coming decades.

„European strategy for child and adolescent health and development“

CUPRINS

1. DESCRIEREA CERCETĂRII	9
2. CONTEXTUL APARIȚIEI PROGRAMULUI.....	13
2.1. Tipuri de suport adresate copilului și familiei copilului în România	13
2.2. Copiii din familiile sărace, ca grup vulnerabil.....	16
3. FUNDAMENTAREA POLITICILOR PUBLICE PRIVIND ALIMENTAȚIA SĂNĂTOASĂ A COPIILOR	21
3.1. Obezitatea în creștere la elevi – un fenomen îngrijorător.....	27
3.2. Scurt istoric al programelor nutriționale pentru elevi	30
4. DESCRIEREA PROGRAMULUI „CORNUL ȘI LAPTELE”	42
4.1. Cadrul legislativ al programului.....	44
5. RELEVANȚĂ, LEGITIMITATE ȘI EFICIENȚĂ	48
5.1. Relevanța programului 2Cornul și laptele”	48
5.2. Legitimitatea programului. Adresabilitate universalistă sau selectivă?	54

5.3. Eficiența programului în ceea ce privește starea de sănătate, performanțele școlare, prevenirea abandonului școlar	55
6. PERCEPȚII ȘI ATITUDINI CU PRIVIRE LA PROGRAMUL "CORNUL ȘI LAPTELE"	60
6.1. Sănătatea și educația copiilor – împărțirea responsabilităților între familie și școală	60
6.2. Atitudini față de program	65
6.3. Calitatea produselor și comportamentul de consum față de aceste produse	70
6.4. Percepția privind gestionarea concretă a programului – probleme organizatorice: transport, periodicitatea aprovizionării, cine se ocupă cu împărțirea cornurilor și a laptelui.....	77
6.5. Propuneri de eficientizare a programului sau alegerea de soluții alternative?	81
7. CONCLUZII	97
7.1. Puncte tari ale programului	97
7.2. Puncte slabe ale programului	98
8. PROPUNERI ȘI RECOMANDĂRI DE EFICIENTIZARE A PROGRAMULUI	102
BIBLIOGRAFIE	108

1. DESCRIEREA CERCETĂRII

Această lucrare este rezultatul activității derulate de Fundația pentru Recuperare, Integrare și Promovare Socială – ECHOSOC, în cadrul proiectului „Analiza impactului și eficienței programului Cornul și laptele”, în Programul I. „România. O guvernare pentru cetățean”, prin finanțarea oferită de către Agenția pentru Strategii Guvernamentale.

Studiul a fost realizat de către fundația ECHOSOC în perioada iulie-noiembrie 2009. *Fundația ECHOSOC* este o organizație neguvernamentală, apolitică și nonprofit, înființată în anul 1996, având ca principale activități:

1. Oferirea de servicii sociale în parteneriat cu administrațiile publice locale;
2. Instruirea personalului din cadrul instituțiilor publice sau al ONG-urilor pe probleme care privesc domeniul social;
3. Furnizarea de servicii de consultanță și evaluare a programelor sociale;
4. Editarea și tipărirea de diverse publicații care vizează aspecte privitoare la practica în domeniul social, analiza problemelor sociale, recomandări de politici sociale;
5. Oferirea de servicii de cercetare calitativă și cantitativă în domenii diverse;

6. Schițarea unor strategii de intervenție în arii care țin de domeniul social, în special cele privitoare la copiii străzii și cei instituționalizați;
7. Dezvoltare comunitară.

Studiul „Analiza impactului și eficienței programului Cornul și laptele” derulat de către fundația ECHOSOC a avut două obiective principale. În primul rând, o analiză de impact a programului, în corelație cu analiza dinamicii unor indicatori sociali, la nivel global și pe grupuri sociale vulnerabile, cum ar fi copiii din familiile sărace. În al doilea rând, o evaluare a percepției subiective asupra eficienței programului a actorilor sociali și instituționali relevanți: profesori, reprezentanți ai MEC și MM, părinți, medici de familie și, nu în ultimul rând, propunerea de soluții de eficientizare a programului sau/și introducerea de programe alternative.

Principalul rezultat așteptat la finalizarea studiului a fost furnizarea către decidenții politici a unui instrument de diagnoză și evaluare a acestui tip de program social, precum și propunerea unor măsuri și programe complementare sau echivalente. În al doilea rând, s-a dorit o analiză asupra eficienței și eficacității programelor sociale adresate elevilor, pornind de la concluziile analizei programului „Cornul și laptele” sau/și introducerea de programe alternative în scopul îmbunătățirii stării de sănătate a elevilor, creșterii randamentului școlar și prevenirii abandonului școlar, dar și o analiză asupra grupurilor vulnerabile din punct de vedere economico-social și a modalităților de îmbunătățire a adresabilității programelor sociale ce le se sunt destinate. Studiul și-a propus, de asemenea, să aducă în discuție la nivel social această problemă, prin organizarea unei mese rotunde și publicarea raportului final.

Abordarea propusă a fost una preponderent calitativă, în acord cu obiectivele cercetării. Pe de o parte, ne-am propus revelarea percepției sociale și instituționale asupra eficienței programului, în raport cu nevoile la care acesta răspunde, cu accent pe identificarea

grupurilor vulnerabile. Pe de altă parte, analiza datelor de interviu a urmărit analiza nevoii de construire unor modele de intervenție socială alternativă.

Colectarea datelor a fost realizată prin interviuri individuale semistructurate, cu actori instituționali și sociali: profesori, învățători, directori de școală, părinți, medici de familie. Identificarea potențialilor respondenți s-a făcut folosind metoda „bulgărelui de zăpadă”. În al doilea rând, a fost realizată o *analiză a legislației și prevederilor în domeniu și o analiză secundară de date*: indicatori statistici relevanți.

Au fost realizate în total 130 de interviuri semistructurate, în 9 localități, dintre care 4 orașe, 4 comune și municipiul București (o zonă centrală și, respectiv, un cartier periferic), în fiecare localitate realizându-se interviuri, după cum urmează:

- ✓ 3 interviuri la școală, cu directorul școlii, plus doi profesori/învățători;
- ✓ 1 interviu cu un medic de familie;
- ✓ 8 interviuri cu părinții elevilor din clasele I-VIII.

Alegerea localităților, chiar dacă nu a urmărit criteriile de reprezentativitate statistică, abordarea fiind una calitativă, și-a propus a fi relevantă în raport cu obiectivele cercetării. În consecință, am selectat localități cu nivel de dezvoltare mai ridicat, respectiv școli „centrale”, pentru validarea empirică a ipotezei risipirii resurselor. În mod corelativ, am selectat orașe, respectiv comune cu indice de dezvoltare redus. În ordinea revelării unor mecanisme sociale de excluziune socială, am introdus în analiză și comunități sărace în zone bogate. De asemenea, am selectat, în orașe cu grad înalt de dezvoltare, cazuri de familii cu grad înalt de vulnerabilitate socială. Așadar, ținând cont de aceste criterii, localitățile în care au fost realizate interviurile au fost orașele București, Constanța, Bacău, Iași, Brașov și comunele Bârnova – jud. Iași, Negri – jud. Bacău, Cristian – jud. Brașov, Limanu – jud. Constanța.

Grupurile-țintă/beneficiarii proiectului sunt:

- sistemul educațional, în ansamblu;
- elevii beneficiari ai programului, cu precădere cei aparținând unor grupuri sociale vulnerabile din punct de vedere economico-social, cu risc crescut de abandon școlar;
- decidenții în domeniul politicilor sociale și educaționale.

2. CONTEXTUL APARIȚIEI PROGRAMULUI

2.1. Tipuri de suport adresate copilului și familiei copilului în România

Programul „Cornul și laptele” este una dintre măsurile adoptate cu scopul de a dezvolta serviciile școlare prin asigurarea unui supliment nutritiv copiilor de vârstă școlară, iar apariția lui își are originea în „Planul național antisărăcie și promovare a incluziunii sociale”, care indica o serie de grupuri vulnerabile pentru care era necesară elaborarea unei politici concentrate de suport. Unul dintre grupurile vulnerabile prioritare pentru care planul dezvolta măsuri era reprezentat de copiii aflați în sărăcie extremă sau proveniți din familii care se confruntă cu șomaj cronic sau lipsa oportunităților de ocupare, copiii din familiile numeroase. De asemenea, planul antisărăcie institua o serie de obiective care vizau scăderea abandonului școlar în ciclul obligatoriu și creșterea participării școlare a grupurilor vulnerabile, cu accent pe populația de romi. Ambele obiective erau susținute de acțiuni care vizau introducerea unor servicii sociale secundare, cel mai important fiind masa gratuită.

Prin urmare, ideea introducerii programului „Cornul și laptele” trebuie considerată în cadrul general al măsurilor de politici sociale încă slab adresate în anul 2002 copiilor din grupurile vulnerabile.

În prezent, gama de programe adresate copiilor conține atât beneficii bănești, dar și servicii, atât transferuri cu caracter universal, dar și măsuri focalizate, adresate copiilor sau care sprijină familiile în creșterea copiilor.

Sistemul de suport pentru copii în România a fost puternic focalizat în anii '90 asupra unor categorii considerate prioritare pentru intervenția statului, cele mai multe servicii fiind dezvoltate pentru copiii instituționalizați. Pentru celelalte categorii de copii, formele de sprijin existente s-au erodat rapid după 1989, fiind revizuite abia după 2004, când suportul pentru familie și copil a fost consolidat prin introducerea unei alocații pentru familia monoparentală, pentru care nu existase anterior un suport specific (Popescu R., 2008).

Sistemul prezent de acordare a beneficiilor pentru copii și sprijin al familiei pentru creșterea copiilor este mai degrabă focalizat decât universal, singurele beneficii cu caracter universal fiind alocația pentru copii (pentru toți copiii de până în 18 ani sau peste doar în condițiile în care beneficiarul mai urmează o formă de învățământ) și programul „Cornul și laptele” (de care beneficiază toți copiii preșcolari și școlari din ciclul primar și gimnazial care frecventează o formă de învățământ).

În prezent, „dintre transferuri, alocațiile pentru copii și familiile lor au cel mai mare număr de beneficiari: aproximativ 4,2 milioane de copii sunt beneficiari ai alocației pentru copii, peste 570 mii de familii ai alocației complementare și aproximativ 220 mii de familii ai alocației pentru familii monoparentale” (Popescu R., 2008).

Alocația pentru copii este un beneficiu cu caracter universal care se acordă tuturor copiilor până la vârsta de 18 ani. Rata crescută a abandonului școlar a făcut ca, între 1993 și 2006, acordarea alocației să fie legată de participarea școlară. În 2006, se revine însă asupra acordării alocației tuturor copiilor, indiferent dacă abandonează sau

nu școala, iar în prezent, alocația se acordă și tinerilor care au împlinit vârsta de 18 ani, dacă aceștia mai urmează o formă de învățământ.

În prezent, cuantumul alocației este diferit pentru copiii până la vârsta de 2 ani (3 ani în cazul copiilor cu handicap), fiind în cuantum de 200 lei, iar peste această vârstă, alocația este de 42 lei pe lună pentru fiecare copil. Studiile asupra grupurilor vulnerabile au arătat că, pentru familiile aflate în sărăcie, cu mulți copii, alocația pentru copii (deși are un cuantum extrem de redus) reprezintă de multe ori singurele surse de venit ale familiei, alături de ajutorul social. În ciuda indexărilor anuale, valoarea reală a alocației s-a erodat puternic după 1989, ajungând să reprezinte doar 3% din salariul mediu în 2007 (Popescu R., 2008). În aceste condiții, ea nu reprezintă un ajutor substanțial din partea statului în sprijinirea creșterii copiilor pentru majoritatea familiilor.

Un studiu recent (Stănculescu, Grigoraș, 2009) arată că alocația este "vitală" doar pentru cei săraci. Pentru marea majoritate a gospodăriilor, alocația pentru creșterea copilului înseamnă niște bani "de buzunar".

Prin urmare, s-ar putea pune în discuție focalizarea beneficiului către copiii săraci sub formă monetară sau nonmonetară. Interesant este că, deși persoanele intervievate în cadrul studiului menționat consideră că suma este foarte mică, ne semnificativă, în cazul în care se pune problema modificării alocației pentru copii de la un beneficiu universal la un beneficiu direcționat social, toți cei intervievați se opun: *"indemnizația lunară pentru copil este un drept care nu poate fi încălcat de către stat... toți suntem oarecum săraci, de ce ar lua ei (politicienii) banii copilului pentru dulciuri"* (Stănculescu, Grigoraș, 2009). Astfel, se poate spune că retragerea unui beneficiu universalist pentru a-l transforma în unul focalizat s-ar lovi de rezistența populației la schimbare.

Alte măsuri de susținere a copiilor și familiilor cu copii sunt: alocația pentru nou-născuți (230 lei din 2009), pentru fiecare dintre primii 4 copii născuți vii, trusoul pentru nou-născut, care cuprinde produse pentru îngrijirea nou-născutului în valoare de 150 lei, concediul și indemnizația lunară pentru creșterea copilului (începând cu 2009, 80% din media veniturilor pe ultimele 12 luni, dar plafonată la minim 600 lei și maxim 4000 lei). Modificările din 2009 a cuantumului concediului și indemnizației lunare pentru creșterea copilului până la 2 ani reprezintă o creștere substanțială, care poate avea probabil efecte directe în viitorul apropiat asupra creșterii ratei natalității.

Măsurile de politică socială adoptate în sfera familiei și sprijinului pentru îngrijirea copilului arată o preferință a statului pentru programele focalizate, mai degrabă decât pentru cele de tip universalist. Beneficiile bazate pe testarea mijloacelor menite să asigure creșterea bunăstării copilului sunt în prezent alocația familială complementară (adresată familiilor cu copii și venituri modeste) și alocația de susținere pentru familia monoparentală (adresată familiilor monoparentale).

Până în 2004, a existat tipul de beneficiu numit alocația suplimentară pentru familiile cu mai mult de 2 copii, iar alocația era acordată indiferent de venitul familiei (cuantumul creștea proporțional cu numărul copiilor, dar se plafona la al patrulea). Beneficiul a fost înlocuit în 2004 cu alocația familială complementară, înregistrându-se 3 modificări: testarea mijloacelor, eligibilitatea extinsă și pentru familiile cu un copil, majorarea semnificativă a cuantumului (15% din salariul minim pentru o familie cu 4 copii).

2.2. Copiii din familiile sărace, ca grup vulnerabil

Deși nu se poate nega rolul beneficiilor contribuției în diminuarea fenomenului sărăciei în România, totuși specialiștii atrag

atenția că „Plafonarea alocațiilor la al patrulea copil conduce la ineficiențe în combaterea sărăciei, întrucât rata sărăciei crește vertiginos pentru familiile care au mai mult de 4 copii. Studiile demonstrează că, deși transferurile sociale sub forma alocațiilor pentru copii sunt bine direcționate către cei săraci și reduc la aproape jumătate valoarea indicelui de profunzime a sărăciei, plafonarea alocației la al patrulea copil reprezintă un obstacol în focalizarea adecvată a beneficiilor, făcând ca o parte dintre cei mai săraci copii să nu fie cuprinși în sistem” (Popescu R., 2008).

Studiile au atras atenția asupra vulnerabilității copiilor proveniți din familii sărace. Mai mult, numărul de copii în familie a devenit cel mai important predictor al riscului de sărăcie. Fiecare copil în plus față de al doilea sporește considerabil șansele familiei de a intra în sărăcie și, mai mult chiar, într-o situație de sărăcie severă.

În aceste condiții, copilul poate fi expus riscului abandonului școlar, pentru că el poate deveni un membru care să contribuie la obținerea de venituri necesare întregii familii. O familie săracă, lipsită de surse de venit permanente și care locuiește în condiții mizere nu-și poate permite să se dispenseze de ajutorul copilului astfel încât acesta să poată urma cursurile unei școli. De asemenea, se mai pune problema resurselor. Deși învățământul este gratuit, menținerea unui copil la școală, chiar și în mediul rural, înseamnă costuri importante. Rechizitele, îmbrăcămintea, asigurarea hranei presupun costuri importante greu de acoperit. Acasă, condițiile care trebuie asigurate copilului pentru studiu sunt, de asemenea, esențiale. Este necesar un spațiu special, chiar dacă în aceeași încăpere cu alți adulți, în care copilul să-și poată face temele, sunt necesare condiții speciale pentru păstrarea igienei: acces la apă, curent electric. Toate acestea sunt greu de asigurat într-o familie care locuiește într-o comunitate izolată, departe de școală, fără acces la surse de apă potabilă în apropiere și unde o parte dintre familii nu au acces la rețeaua de curent electric.

În acest context, programul „Cornul și laptele” a fost dezvoltat ca un instrument prin care era vizată reducerea inegalităților sociale, copiii fiind considerați o categorie vulnerabilă, cea mai expusă riscurilor sociale. Dezvoltarea unui program de servire a mesei în școli este, în acest context, o măsură care vizează completarea măsurilor de protecție a copilului.

În context european, se poate vorbi de o dezvoltare accelerată a serviciilor sociale pentru copii de tip masă gratuită sau subvenționată pentru elevi. Nu doar lipsa veniturilor sau sărăcia unor familii de proveniență a copiilor este un fenomen îngrijorător, ci și obezitatea, problemele de sănătate asociate unei nutriții inadecvate pe care copiii o adoptă în timpul orelor (prin cumpărarea produselor nesănătoase de la comercianții din jurul școlii). Din acest punct de vedere, asigurarea unei gustări mai sănătoase și mai sigure copilului în timpul pauzei a fost un alt scop al programului.

Statisticile din 2008-2009 arată că vulnerabilitatea socială a unor categorii de copii a crescut în condițiile crizei. Creșterea economică anterioară care a dus la o scădere a sărăciei absolute la 5,7% în 2008 a fost urmată de recesiune, cu impact asupra grupurilor vulnerabile, printre care și copiii, astfel încât Banca Mondială prognozează o creștere a ratei sărăciei absolute de la 5,7% la 7,4% pentru anul 2009 (Banca Mondială, 2009).

Sărăcia absolută rămâne concentrată în zona rurală, conform raportului Băncii Mondiale, și ea afectează mai ales copiii, cu precădere copiii din familiile numeroase, populația roma și șomerii. *Procentul copiilor care vor trăi în sărăcie absolută este estimat să crească de la 7,8% la 10,7% în 2009. Deși cei mai mulți săraci locuiesc în rural, se așteaptă ca sărăcia să crească mai rapid în urban decât în rural (Banca Mondială, 2009).*

În aceste condiții ale creșterii vulnerabilității copiilor mai ales în zona rurală, un program precum „Cornul și laptele” trebuie atent

analizat din punct de vedere al implicării resurselor guvernamentale. În condițiile confirmării ipotezei risipirii resurselor, se pune problema regândirii unei politici centrate/focalizate pe grupurile de copii săraci pentru care alte măsuri de intervenție mai substanțiale ar constitui o soluție eficientă de ameliorare a situației lor sociale și a șansei la educație. Copiilor aflați în sărăcie li se pot asigura nu numai alimente prin intermediul școlii, ci și facilități pentru educație: caiete, rechizite, cărți, burse de continuare a studiilor, haine, alte facilități pentru educație, beneficii care să acopere transportul elevilor în altă localitate.

Studiile realizate de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții în domeniul sărăciei și politicilor sociale au arătat că acești copii din familiile în sărăcie absolută pot prezenta un grad ridicat de absenteism, chiar abandon școlar, sau pot avea un randament școlar scăzut, în condițiile în care familia nu le poate asigura un necesar de hrană, îmbrăcăminte, rechizite, transport către școală etc. pentru o integrare socială și o funcționare normală. Rata de cuprindere școlară a copiilor minorității române mai ales continuă să fie mult mai scăzută decât media națională (MECT, 2008), la acest fenomen contribuind atât standardul scăzut de viață al acestora, cât și valori specifice minorității.

Un studiu recent al Băncii Mondiale (Stănculescu, Grigoraș, 2009) arată că cei mai afectați elevi de către criză sunt cei de liceu din mediul rural. Prin urmare, focalizarea resurselor s-ar putea realiza către acești elevi.

Cele mai multe licee fiind localizate în orașe, tinerii (15-19 ani) din zonele rurale trebuie să facă naveta pentru a frecventa liceul. Există în prezent un program guvernamental care furnizează subvenții de transport pentru elevii de liceu din mediul rural: 50% din costuri sunt acoperite de la bugetul central și alte 50% sunt furnizate de către familia elevului. Finanțarea de la bugetul central a

fost întârziată în perioada de criză și multe gospodării din zonele rurale nu au avut mijloacele pentru a acoperi întregul cost de transport. În consecință, numărul de copii din zonele rurale care absentează sau abandonează școala a crescut și firmele de transport aflate în program s-au confruntat cu dificultăți (unele au întrerupt transportul elevilor din zonele rurale și câteva au fost închise din cauza dificultăților financiare pe fondul crizei). Printre copii, elevii de liceu din zonele rurale sunt, prin urmare, arată raportul citat, cei mai afectați de criză. "Bursa de studiu pentru liceu" (care include subvențiile de transport) este văzută ca "foarte importantă" pentru tinerii din mediul rural, în timp ce burse sociale sunt "prea puține și prea mici pentru a conta" (Stănculescu, Grigoraș, 2009).

3. FUNDAMENTAREA POLITICILOR PUBLICE PRIVIND ALIMENTAȚIA SĂNĂTOASĂ A COPIILOR

Politicile adresate copiilor, ce includ măsuri în domeniul nutriției, trebuie să se desfășoare sub coordonarea specialiștilor nutriționiști și pedagogi, pentru a respecta principiile nutriției echilibrate a copilului și particularitățile legate de programul zilnic al elevilor și principiile pedagogice ale alimentației sănătoase.

Școala este mediul în care copilul petrece până la o treime din zi, iar asimilarea necesarului caloric zilnic ar trebui realizată și printr-o gustare luată în timpul orelor. Copilul de vârstă școlară trebuie să aibă 4-5 mese pe zi, dintre care 1-2 gustări, spun specialiștii. Repartiția indicată a caloriilor pe mese este: 12-20% la micul dejun, 40-50% la masa de prânz, 25-30% la masa de seara (cina) și 10% la cele două gustări (Cernăianu L., 2001). Trebuie luată, de asemenea, în calcul și nevoia de lichide, nevoie care va fi acoperită prin apa de băut și prin apa din alimente.

Alimentația școlarului între 7 și 15 ani trebuie să fie echilibrată și să asigure o serie de nevoi nutritive specifice vârstei, spun specialiștii. Copilul este foarte activ în această perioadă (mișcare, învățare) din viața lui și, prin urmare, consumul său energetic este crescut (cheltuiala energetică *suplimentară calculată* este

de circa 500 calorii cât copilul stă în școală și de circa 800 calorii cât acesta își petrece timpul afară) (Cernăianu L., 2001). Totodată, nu trebuie uitat că, pe de-o parte, el este într-un proces de creștere, iar pe de altă parte, prezența lui în colectivitate aproape zilnic îl face să fie expus bolilor infecțioase; prin urmare, hrana acestuia trebuie să fie în concordanță: proteinele au un rol esențial în toată perioada de creștere pre și postpubertară, iar echilibrul fosfo-calcic este esențial pentru procesul de osificare a scheletului.

Din acest punct de vedere, consumul zilnic de lapte este indicat de către specialiști ca necesar, iar componenta lapte din programul „Cornul și laptele” este foarte bună din punct de vedere al aportului de calciu necesar procesului de creștere.

Cercetările au stabilit că nevoile optime ale copiilor de 6 ani, spre exemplu, sunt de circa 1 800 cal/zi, fiind foarte important să se respecte raportul proteine: lipide: glucide = 1:1:4. Nu numai numărul de calorii zilnic necesar este important, dar și un echilibru, o proporție între alimente (Cernăianu L., 2001).

Hrana zilnică a școlarului trebuie să conțină cel puțin un reprezentant al celor 9 grupe de alimente, care pot fi grupate în două categorii (a se vedea și tabelul 1): unele a căror prezență și cantitate în alimentația zilnică trebuie supravegheată, pentru a se evita abuzul: lapte, carne, ouă, pâine, grăsimi; altele care pot fi consumate în orice cantitate: legume, zarzavaturi, cartofi, fructe crude (Cernăianu L., 2001). Cele nouă grupe de alimente sunt următoarele:

1. Lapte și derivate.
2. Carne și pește.
3. Ouă.
4. Unt și grăsimi animale și vegetale.
5. Pâine și făinoase.

6. Legume și zarzavaturi proaspete.
7. Leguminoase uscate.
8. Fructe proaspete.
9. Produse zaharoase.

Tabel nr. 1

Caracteristici nutriționale ale grupelor alimentare

Grupa alimentară	Pâine, cereale, orez, paste	Legume și vegetale	Fructe	Lapte și derivate	Ouă	Carne, pește
Principali nutrienți	Carbohidrați Fier Vitamina B1 Vitamina E	Vitamine și minerale	Vitamine și minerale	Calciu Proteine	Proteine cu valoare biologică înaltă	Proteine Fier Acizi grași omega 3
Alte componente nutritive	Proteine Magneziu Zinc Vitamina B2 Vitamina B3 Sodiu	Fibre	Carbohidrați Fibre	Grăsimi Carbohidrați Magneziu Zinc Vitamina B2 Vitamina B12 Sodiu Potasiu	Colesterol Fier Vitaminele B1, B2, B12, A, D	Grăsimi Fier Vitaminele B1, B2, B12, A, D

Sursa: Legea nr. 123 pentru o alimentație sănătoasă în unitățile de învățământ preuniversitar.

Elevii care încep școala dimineața renunță uneori la micul dejun, ceea ce favorizează apariția unor stări de hipoglicemie. De asemenea, și cei care încep școala la prânz, nefiind supravegheați,

fiindcă părinții sunt în timpul serviciului, pleacă la școală uneori nemâncați. Dacă programul școlar început de dimineață se prelungește după 12-13, copilul are nevoie de o gustare la școală, de obicei la ora 10-11. Din acest punct de vedere, o gustare oferită de către școală în timpul programului este un lucru benefic pentru starea de sănătate a copilului.

Cantitatea și calitatea produselor consumate în timpul orelor influențează bunăstarea și sănătatea copiilor. Lipsit de control și măsuri adecvate, copilul poate însuși un consum alimentar dezechilibrat, cu consecințe grave pe termen lung. Specialiștii români (Cernăianu L., 2001) atrag atenția că, din păcate, copiii consumă în timpul orelor o serie de alimente nesănătoase, cu conținut ridicat de calorii, de la chioșcurile, magazinele din afara incintei școlii. Aceste alimente favorizează obezitatea copiilor, un fenomen în creștere.

O serie de țări europene au implementat cu succes suportul nutrițional în școli. Finlanda înregistra în anii '90 una dintre cele mai înalte rate ale afecțiunilor cardiace la generația tânără, consecință directă a stilului alimentar inadecvat. Introducerea unei mese gratuite în școli, cu un conținut nutritiv sănătos, a contribuit decisiv la reducerea ratei îmbolnăvirilor (Finnish National Nutrition Surveillance System, 1999). Măsuri similare sunt susținute și promovate și în alte state europene. Marea Britanie, cu o tradiție semnificativă în asigurarea de suport nutrițional în școli, promovează o serie de schimbări radicale ale programelor naționale pentru a crește accesul copiilor la o hrană sănătoasă și adecvată.

În acest context, programul „Cornul și laptele” a fost gândit ca o componentă semnificativă a programelor de suport al celor mai vulnerabile categorii de copii, dar și o formă de promovare a unei forme de alimentare minimală în timpul programului școlar pentru copii.

„Noi suntem bătrâni și ei sunt generația care ne susține. Dacă nu sunt educați, dacă nu sunt sănătoși, o să culegem roadele după cum semănăm”.

(Profesor, rural)

Din punct de vedere al alimentației, gustarea formată din corn și lapte nu ar pune probleme din punct de vedere caloric, deși specialiștii recomandă un consum moderat al produselor pâine și alte produse de panificație, mai ales la copiii obezi deja. În același timp, ar fi mai indicat un consum al unui produs de panificație gen graham, pâine neagră (deși aceasta ar fi probabil mai puțin atractivă pentru copii) decât pâine albă, spun medicii de familie intervievați.

Nu vom vorbi în acest capitol despre calitatea acestui produs (cornul) oferit către copii, calitate care, din declarațiile unora dintre profesorii intervievați, lasă de dorit în unele județe, spre deosebire de pachetul de lapte care este mult mai apreciat.

Îngrijorător este însă faptul că laptele a fost înlocuit în unele dintre școli cu brânza topită, deși legislația prevede că a doua opțiune după lapte este iaurtul sau alte derivate mai sănătoase. Mai mulți specialiști au atras atenția în mass-media că brânza topită nu este un aliment potrivit pentru elevi. De asemenea, echipa Laboratorului de Igiena Alimentației din Institutul de Sănătate Publică București a declarat în mass-media că nu este recomandat ca laptele să fie înlocuit cu brânza topită, deoarece sărurile folosite la topirea brânzei - nitrați și nitriți - împiedică absorbția de calciu în organism; or, elevilor li se dă lapte în școli tocmai pentru aportul de calciu, care ajută la dezvoltarea sistemului osos.

De asemenea, și Institutul de Cercetări Alimentare a avertizat în mass-media: "Orice brânză topită conține fosfați, care pot împiedica asimilarea calciului, magneziului și fierului. În doze mari,

fosfații pot induce atrofierea oaselor și depunerea de calcar în diferite zone ale scheletului (osteofite)".

O altă luare de poziție în mass-media a avut-o și coordonatorul Centrului pentru Calitatea Vieții și Întreținerea Sănătății din Timișoara: "În mod cert, nu este un produs care să poată fi recomandat copiilor ca «aliment sănătos»".

Brânza topită are aproape 300 kcal/100g, spre deosebire de 100g lapte cu 1,5% grăsime, care are aproximativ 50 kcal/100g, este prea grasă (brânza topită are un conținut crescut în grăsimi saturate (100g conțin 45 g colesterol)), este prea dulce (deși gustul final este sărat, nici de aici nu lipsește zahărul - sub forma siropului de glucoză, a dextrozei etc., zaharuri cu absorbție rapidă, care sunt de evitat pentru cei cu probleme de metabolizare a zaharurilor), prea sărată (cu accentuarea retenției de apă) și conține prea multe produse chimizate (se știe că alimentul în discuție este un produs obținut printr-un proces tehnologic de topire și tratare cu diverși aditivi, care, din păcate, conțin nitrit de sodiu, diverși fosfați, care determină scăderea absorbției calciului.

Deși se prevede, conform legislației, un regim special pentru copiii cu probleme de sănătate (intoleranță la lactoză, deci care nu pot consuma lapte, sau bolnavi de diabet, pentru care gramajul de pâine pe zi este limitat), pe teren nu au fost întâlnite cazuri în care acești copii primeau alt produs alternativ.

Pentru grupele speciale de consumatori - copii cu diabet, intoleranță la lactoză etc. - se va asigura regimul alimentar prescris de medicul specialist. Tipul de hrană de regim și cantitatea necesară se prevăd în anexa la contractul de servicii, fiind specificate pentru fiecare școală și elev.

*(Sursa: Regulament din 29.08.2002
de aplicare a Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 96/2002)*

Din punct de vedere al diversificării regimului de hrană, ar putea fi luată în calcul introducerea unui fruct (măr, spre exemplu). Dincolo de aspectul nutritiv, trebuie avut în vedere aspectul psihologic (un nou aliment trezește interesul copilului). Alimentația școlarului trebuie să fie cât mai variată, cu multe fructe și crudități, spun specialiștii. Din acest punct de vedere, un fruct oferit zilnic de către școală ar contribui la nevoia de fructe și legume proaspete a copiilor.

3.1. Obezitatea în creștere la elevi – un fenomen îngrijorător

Elevii au, de cele mai multe ori, bani de buzunar și își cumpără o serie de alimente nesănătoase din magazinele, chioșcurile din afara școlii. Interzicerea comercializării în incinta școlii a produselor nesănătoase nu a limitat consumul acestor produse, decât în cazul școlilor care au interzis ieșirea elevilor din incinta școlii în timpul orelor. Profesorii vorbesc în interviuri despre obiceiul zilnic al copiilor de a mânca produse nesănătoase (de genul pizza, hamburgeri, chipsuri, dulciuri, băuturi carbogazoase) care atrag elevii atât prin gust, cât și prin ambalaj.

Obezitatea copiilor ca fenomen în creștere reprezintă într-adevăr o problemă. Numărul cazurilor de obezitate la școlari, mai ales în învățământul primar, s-a dublat între 2000 și 2008, din cauza stilului de viață nesănătos al micuților, potrivit unui studiu al Institutului de Sănătate Publică (ISP) București - Compartimentul de Igienă a Copiilor și Tinerilor (Cordeanu Aurelia, 2008).

Pe grupe de vârstă, se constată o creștere mai accentuată a obezității la copiii din învățământul primar. Astfel, dacă în 2001, în clasa a IV-a, obezitatea neendocrină a fost de 1,6%, în 2008 a ajuns la 3,6% (Cordeanu Aurelia 2008). La clasa a VIII-a, prevalența obezității a fost de 1,7% în 2001, pentru ca șapte ani mai târziu să crească la 3,4%, iar în clasa a XII-a, ponderea obezității a crescut de la 1,4% în 2001 la 2,8% în 2008 (Cordeanu Aurelia 2008). Studiul arată că, între factorii obezității, se regăsește stilul de viață nesănătos, concretizat și printr-un orar al meselor modificat: micuții mănâncă doar de două ori pe zi sau numai o dată.

"Majoritatea copiilor obezi servesc mai multe gustări pe parcursul unei zile, constând în dulciuri, minaturi, snacks-uri și, rareori, consumă fructe. În alimentația copiilor și adolescenților supraponderali și obezi se regăsește de mai multe ori pe zi consumul de produse fast-food, dulciuri, băuturi răcoritoare carbogazoase. Astfel, în structurarea regimului de activitate și odihnă, sunt prezenți numeroși factori de risc, dintre care cei mai importanți vizează regimul alimentar dezechilibrat, cu consum crescut de alimente hipercalorice, activitatea fizică redusă, sedentarismul și durata insuficientă a somnului. Obezitatea apărută la copii și adolescenți are un impact deosebit asupra stării de sănătate atât fizică, cât și psihică " (Cordeanu Aurelia, 2008).

Înlocuirea în alimentația copilului a produselor de tip fast-food are forme de impact semnificative, având în vedere faptul că studiile arată că alimentele bogate în acizi grași saturați, zaharuri sau

aditivi au un impact major asupra stării de sănătate a copiilor. Carențele de educație ale părinților, lipsa supravegherii favorizează obișnuința de consum a acestor produse și întăresc percepția conform căreia sunt inofensive.

Studiile arată că impactul consumului produselor de tip fast-food afectează procesul de dezvoltare a organismului copilului. Grăsimile saturate prezente în alimentele cel mai frecvent preferate de către copii (ex., chipsuri) cresc riscul de apariție a sindromului ADHD, dislexie și dispraxie (Hetchman - Genetic and Neurobiological Aspects of Attention Deficit Hyperactive Disorder: A Review, 1994).

Prezența aditivilor în alimentele consumate de către copii au consecințe nu doar în dezvoltarea organismului, ci și la nivel comportamental. Agresivitatea este favorizată de substanțe precum benzoatul de sodiu, coloranți de tip sunset yellow sau tartrazină. Un studiu realizat în 1999, în Marea Britanie, de către Allergy Research Centre confirmă consecințele consumului de astfel de aditivi. Studiul nu a fost validat de către Agenția pentru Standarde ale Alimentelor, însă a fost confirmat de rezultatele vizibile obținute de către o școală din Worcestershire care a interzis la școală consumul alimentelor care conțin aditivi.

Studiul Institutului de Sănătate Publică București, citat anterior, arată că principalele afecțiuni cronice întâlnite la preșcolarii și elevii studiați în mediul urban și rural în România sunt următoarele: pe primul loc afecțiunile oculare cronice, urmate de hipotrofiile staturo-ponderale, sechele de rahitism, deformările câștigate ale coloanei vertebrale, obezitate, afecțiunile cronice ale amigdalelor și vegetațiile adenoide, alte afecțiuni endocrine (Cordeanu Aurelia, 2008).

3.2. Scurt istoric al programelor nutriționale pentru elevi

Programul „Cornul și laptele” trebuie privit în contextul dezvoltării accelerate la nivel european a serviciilor sociale pentru copii, masa gratuită sau subvenționată pentru elevi fiind un instrument prin care este vizată reducerea inegalităților sociale.

Originile programelor de servire a mesei principale în școli se află în Marea Britanie. La mijlocul secolului XIX, servirea mesei în școli a debutat ca un act caritabil, care a fost ulterior reglementat legal prin *Educational Act*, începând cu 1870. Extinderea programului de asigurare a mesei în școli a fost justificată de creșterea numărului de copii cu grave deficiențe generate de malnutriție sau regim alimentar neadecvat vârstei. Consecințele stării precare de sănătate au fost resimțite de Marea Britanie la nivelul campaniilor de recrutare a tinerilor pentru serviciul militar, unde o pondere semnificativă nu se calificau din cauza capacităților fizice reduse (Preda M., 2002). Temerea că Marea Britanie se va confrunta cu conflicte militare majore sau cu reducerea capacității de a controla coloniile ocupate a motivat decizia de a dezvolta programe integrate pentru copii și tineri (asigurarea accesului la alimentație de calitate, servicii medicale etc.).

În 1906, programul devine componentă a politicilor de îmbunătățire a stării de sănătate a copiilor și sunt create mecanisme de suport pentru autoritățile locale care aveau obligația de a oferi hrană în special copiilor provenind din familii cu stare materială precară. Până în 1945, peste 1,6 milioane de copii beneficiau de masa gratuită în școli în Marea Britanie.

Evoluția ulterioară a programului a fost marcată de o serie de modificări, cele mai importante vizând îmbunătățirea programului (1940) sau standardizarea conținutului nutrițional (1966). În

1980, prin modificări ale legii educației, au fost eliminate standardele nutriționale, iar autoritățile locale au fost obligate să asigure competiția în achiziționarea serviciilor. Prețul cel mai scăzut a fost criteriul esențial pentru achiziție. Totodată, au fost reduse criteriile de eligibilitate pentru masa gratuită, astfel încât peste un sfert de milion de copii au fost excluși de la gratuitate. Cele mai multe școli au externalizat serviciile de servire a mesei către companii private. Principala consecință a modificărilor a fost deprecierea rapidă a calității produselor. Un studiu al Medical Research Council din 1999 arăta că, în anii '50, copiii aveau acces în cadrul programului la servicii mai bune, cu un conținut nutrițional mai bogat și cu o pondere mai scăzută de zaharuri și grăsimi. Studiul a fundamentat o serie de modificări la nivelul achiziției serviciilor, criteriul prețului cel mai scăzut fiind înlocuit cu criteriul calității serviciilor. Însă impactul a fost neglijabil, motiv pentru care în 2001 au fost reintroduse standardele nutriționale. Și în cazul acestei măsuri, evaluările specialiștilor au indicat măsura ca slab eficientă, având în vedere dificultatea aplicării standardelor în condițiile fragmentării serviciilor la nivelul autorităților publice, dar și dificultățile în promovarea unor schimbări radicale ale obiceiurilor de consum la nivelul elevilor. Tendința companiilor private de a obține beneficii cât mai ridicate a menținut ponderea ridicată a unor produse semipreparate și a celor cu valoare nutritivă săracă, însă atractive pentru elevi.

Analiza sistemelor de asigurare a alimentației copiilor în școli arată diferențe uriașe în ceea ce privește structura programelor și gestionarea acestora. Cele mai multe programe se fundamentează pe strategii care vizează creșterea calității nutriției la copii. Astfel, asigurarea unei mese în școli este doar o componentă a politicilor statelor europene în domeniul asigurării condițiilor optime pentru dezvoltarea și creșterea copiilor. De asemenea, programele nutrițio-

nale generează forme de impact semnificative, prin îmbunătățirea performanțelor școlare și a atașamentului elevilor față de școală.

Finanțarea programelor este subvenționată în totalitate în cazul Finlandei și Suediei sau acoperă doar costurile pentru îmbunătățirea standardelor, cum este cazul Italiei, Scoției sau Angliei. Spre exemplu, în Scoția, implicarea autorităților a vizat elaborarea unor standarde de nutriție (bazate pe cele ale Marii Britanii). La începutul anului 2003, comisia de experți implicată în reforma programului a publicat raportul „Hungry for Success”, care conține standardele nutriționale pentru alimentele și băuturile servite în școli. Inițial, raportul a avut statutul de recomandare, însă, din 2008, standardele au fost aprobate prin lege și au devenit obligatorii. Peste 60 milioane GBP au fost alocate pentru finanțarea programului în perioada 2003-2005 (Harper Clare, Wells L., 2008). În Irlanda de Nord, a fost lansat, în 2007, planul de acțiune „Appetite for Life”, prin care au fost stabilite direcțiile strategice pentru îmbunătățirea standardelor nutriționale în școli. Un proiect pilot a fost lansat la nivelul câtorva autorități locale, pentru celelalte fiind disponibilă o schemă de grant cu un buget de 6,6 milioane GBP.

Structurile guvernamentale sau programele naționale au fost profund reformate, cele mai multe inițiative fiind adoptate în ultima decadă. Argumentul cel mai frecvent menționat este necesitatea unui răspuns ferm la problema creșterii ratei obezității în rândul elevilor și a riscurilor asociate unei nutriții dezechilibrate.

În Anglia, a fost înființată în 2005 The School Food Trust, ca structură care are ca misiune îmbunătățirea calității conținutului alimentelor servite în școli. Măsuri clare au fost adoptate în ceea ce privește standardele nutriționale, intenția fiind de a asigura alimente care să contribuie la o viață sănătoasă a copiilor. Scoția și Irlanda au urmat

inițiativa Angliei, prin impunerea unor standarde similare.

În Franța, Ministerul Educației a lansat un buletin oficial în care sunt publicate standardele nutriționale pentru alimentele servite în școli. Standardele au statutul de recomandare și fac parte din inițiativa de schimbare a conținutului meselor, considerat a fi dezechilibrat în raport cu nevoile copilului.

În Spania, Agenția Spaniolă pentru Siguranță Alimentară a fost desemnată în 2001 ca structură responsabilă pentru dezvoltarea politicilor nutriționale pentru elevi. Patru ani mai târziu, a fost lansată o strategie pentru nutriție, activități fizice și prevenirea obezității la elevi.

În Italia, există un cadru legislativ și instituțional care își propune creșterea calității nutriției în școli prin promovarea dietei mediteraneene și a regimului alimentar organic. Comunitatea are un rol esențial în monitorizarea și evaluarea măsurilor de implementare a strategiei, prin desemnarea unor comisii de părinți constituite la nivelul fiecărei școli. Comisiile au drept de control inopinat al serviciilor de furnizare a alimentelor în școli.

În Germania, sistemul de asigurare a unei mese în școli este relativ recent și este susținut financiar de către Ministerul Educației. Un program care vizează asigurarea de produse lactate în toate școlile va fi lansat în perioada următoare.

În Suedia, există un program de asigurare a mesei în școli încă din perioada interbelică, însă focalizat pentru copiii din familii dezavantajate. Începând cu 1973, programul devine universalist, iar ulterior sunt create structuri guvernamentale (Swedish National Food Administration) cu rolul de a dezvolta standarde nutriționale și politici specifice pentru reducerea obezității și promovarea unui stil de viață sănătos în rândul elevilor.

În Finlanda, există un Consiliu Național pentru Nutriție desemnat cu elaborarea standardelor nutriționale. Pentru școli, acestea au fost revizuite în 2008, având la bază recomandările nutriționale generale pentru întreaga populație.

Cu excepția statelor unde masa este gratuită pentru toți elevii, majoritatea statelor practică oferirea mesei gratuite sau subvenționarea parțială pentru anumite categorii de elevi. În cazul statelor care oferă masă subvenționată elevilor aparținând unor anumite categorii, se practică un sistem anonim, astfel încât să fie evitată etichetarea negativă.

Furnizarea meselor este asigurată în cantine aparținând școlilor în Italia, cu aprovizionare din surse locale la standarde certificate. În Spania, Suedia, Cehia sau Marea Britanie, companiile private dețin ponderea cea mai mare, cu amendamentul că în Marea Britanie se înregistrează o tendință de a centraliza sistemul de gestionare a programului și de a reveni la sistemul de preparare a mesei în cantine aparținând școlilor. Pentru servirea mesei de către elevi, se alocă de la 30 de minute în cazul Finlandei sau Franței până la 70 de minute în Suedia. În alte state (Italia, Marea Britanie), durata este variabilă, cuprinsă între 30 și 60 de minute, conform reglementărilor locale.

Conținutul meselor oferite în școală se limitează în unele state (ex., Irlanda sau Germania) doar la gustări sau supă, completate de alimente procurate de copii din surse proprii, în vreme ce în Marea Britanie, Suedia sau Finlanda sunt oferite servicii de masă complete. În statele nordice programul tinde să fie extins, unele școli asigurând, pe lângă masa de prânz și gustările intermediare, și micul dejun (în Suedia, pentru micul dejun se percep taxe modice).

Costurile pentru ingredientele de bază necesare mesei unui elev variază de la aproximativ 50 eurocenți în Scoția până la 2 euro în Franța, iar costurile totale pentru servirea mesei sunt de 1,50 euro (Scoția) și de maximum 6 euro în Franța. Cele mai mari sume sunt alocate în Franța și Italia, iar cele mai mici în Anglia, Scoția sau Irlanda de Nord (Harper Clare, Wells L., 2008).

Tabel nr. 2

**Structura programelor de asigurare a mesei
în școli în țări europene**

	Finanțare	Prepararea alimentelor	Costuri	Suport din partea statului
Anglia	În 2008, suma alocată pentru 2008-2011 a fost de 240 milioane GBP, la care se adaugă 21 milioane pentru structura (The School Food Trust) care administrează programul la nivel național și o sumă adițională de 2 milioane GBP pentru investiții.	Peste 80% dintre școlile primare și aproape jumătate dintre cele secundare oferă masa prin intermediul unor companii private.	Pentru 2006-2007, costurile au fost de 1,63 GBP/elev/zi pentru școlile primare (de la 1,56 în 2005-2006) și 1,72 GBP/elev/zi (de la 1,64) pentru școlile secundare.	Pentru 2006-2007, 17% dintre elevii de la școlile primare și 14,5% dintre cei de la școlile secundare erau eligibili pentru masă gratuită.

	Finanțare	Prepararea alimentelor	Costuri	Suport din partea statului
Scoția	Pentru perioada 2006-2008 a fost alocat un buget de 70 milioane GBP pentru suport acordat autorităților locale pentru a realiza investițiile necesare.	În 2004, peste 95% dintre școli asigurau masa preparată cu propriile facilități.	Costurile pentru ingredientele necesare sunt de 0,66 GBP pentru școlile primare și 0,72 GBP pentru cele secundare. Costul mesei servite se situează între 0,95 și 1,85 GBP.	În 2007, 17,6% dintre elevii școlilor primare și 13,2% din cele secundare erau eligibili pentru masă gratuită.
Spania	Suportul statului pentru finanțarea programului este nesemnificativ.	Cea mai mare parte a școlilor contractează serviciile de preparare a mesei de la companii private.	Costul mesei în școli variază între 3 și 4 euro, pragul maxim pentru plata unei mese în școli fiind de 4,50 euro.	Un număr nesemnificativ de elevi beneficiază de subvenție totală pentru masa servită la școală.
Italia	Sumele alocate la nivel central pentru susținerea programului sunt de aproximativ 50-60 milioane euro anual.	Ponderea cea mai mare o dețin școlile cu facilități proprii pentru prepararea și servirea	Costul mediu al unei mese servite în școală este de 4,11 euro, din care costul ingredientele-	Copiii din familii defavorizate sau familiile care au mai mult de un copil care frecventează școala beneficiază

	Finanțare	Prepararea alimentelor	Costuri	Suport din partea statului
		mesei.	lor este de aproximativ 50%.	de o reducere de 20% a costurilor pentru masă.
Suedia	Ministerul Educației, Cercetării și Culturii asigură finanțarea programului, costurile anuale fiind de aproximativ 26,5 milioane euro anual.	Majoritatea școlilor dețin facilități proprii, însă în ultimii ani a crescut ponderea serviciilor subcontractate de la companii private.	Costul ingredientelor este cuprins între 0,70 și 1,40 euro, însă, dacă masa este asigurată prin intermediul unei companii private, costul este de aproximativ 2,30 euro pentru fiecare meniu livrat.	Masa de prânz este oferită gratuit tuturor copiilor. Unele școli oferă mic dejun pentru care percep între 0,55 și 1,20 euro.
Finlanda	Ministerul Afacerilor Sociale și Sănătății asigură municipalităților aproximativ 70% din resursele necesare finanțării programului.	Gestionarea programului la nivel local este mixtă, masa fiind asigurată fie de către școli, fie prin intermediul companiilor private.	Costul unei mese servite în școală este de 2,31 euro iar cel al ingredientelor de 0,92 euro.	Toți copiii cuprinși în sistemul de învățământ obligatoriu (cu vârste între 7 și 18 ani) primesc masă gratuită.

Sursa datelor: Harper Clare, Wells L., 2008; Meiton Stig, Söderlund Inger, 2007.

În România, evoluția unor asemenea programe este încă problematică din punct de vedere al resurselor bugetare și al logisticii (spații în școli pentru un program after-school, condiții de igienă, depozitare etc.).

Prevederile referitoare la alimentele admise în cadrul incintei școlii au fost instituite abia de curând. Ministerul Sănătății a emis un ordin în 2007, în acord cu prevederile articolul 9 din Legea nr. 123/2008 pentru o alimentație sănătoasă în unitățile de învățământ preuniversitar, prin care toate societățile comerciale din unitățile de învățământ au obligația ca, începând cu septembrie 2008, să respecte anumite prevederi cu privire la alimentele nerecomandate preșcolărilor și școlărilor și principiile care stau la baza unei alimentații sănătoase pentru copii și adolescenți. În tabelul 3 se poate vedea lista alimentelor nerecomandate preșcolărilor și școlărilor și care nu pot fi comercializate în interiorul școlilor.

Tabel nr. 3

**Alimentele interzise a fi comercializate
în incinta școlii**

Nr. crt.	Alimente nerecomandate	Limita de la care alimentele devin nerecomandate	Exemple de categorii de alimente care prin conținut sau forma de prezentare pot fi nerecomandate
1	Alimente cu conținut mare de zahăr*	peste 15 g zahăr/100g produs	- prăjituri, - bomboane, - acadele, - alte produse similare.
2	Alimente cu conținut mare de grăsimi	peste 20 g/100 g produs, din care, cumulativ: - grăsimi saturate peste 5 g/ 100 g produs:	- hamburgeri, - pizza, - produse tip patiserie, - cartofi prăjiți, - alte alimente preparate prin prăjire,

Nr. crt.	Alimente nerecomandate	Limita de la care alimentele devin nerecomandate	Exemple de categorii de alimente care prin conținut sau forma de prezentare pot fi nerecomandate
		- acizi grași trans peste 1g/100g produs	- maioneze, - mezeluri grase, - alte produse similare.
3	Alimente cu conținut mare de sare	peste 1,5 g sare/100 g produs (sau peste 0,6g sodiu/100g produs)	- chips-uri, - biscuiți sărați, - covrigei, - sticks-uri sărate, - snacks-uri, - alune sărate, - semințe sărate, - alte produse similare.
4	Băuturi răcoritoare	-	Orice tip de băuturi răcoritoare, cu excepția apei potabile îmbuteliate sau a apei minerale îmbuteliate.
5	Alimente cu conținut ridicat de calorii pe unitatea de vânzare	Peste 250-300 kcal pe unitatea de vânzare	Orice tip de aliment care, prin conținut, au un aport de calorii de peste 300 kcal pe unitate de vânzare.
6	Alimente neambalate	-	Alimente vrac. Sandvișuri neambalate.
7	Alimente neetichetate	-	Alimente care nu respectă prevederile HG nr. 106/2002 privind etichetarea alimentelor, cu modificările și completările ulterioare.

Sursa: Ordinul din 2007 al Ministerului Sănătății, în acord cu prevederile articolul 9 din Legea nr. 123/2008 pentru o alimentație sănătoasă în unitățile de învățământ preuniversitar.

Legea este o reglementare importantă, însă efectele ei sunt moderate, în condițiile în care elevul poate ieși, în multe dintre școli, din incintă în timpul pauzei și cumpăra produse nesănătoase din afara școlii. Profesorii și medicii de familie intervievați atrag atenția asupra fenomenului creșterii obezității copiilor din cauza consumului ridicat al acestor produse și a scăderii efortului fizic depus de unii copii.

Importanța programului „Cornul și laptele” în contextul românesc este, prin urmare, dată de faptul că programul a fost prima inițiativă de suport nutrițional pe scară largă în școală (începând cu anul 2002), suport care a vizat înlocuirea produselor nesănătoase din consumul curent al elevilor (de genul chipsuri, pizza, hamburgeri, dulciuri) în timpul programului școlar.

O altă componentă prin care statul acționează pentru educarea pentru o alimentație sănătoasă este programul național „Educația pentru sănătate”, care a fost introdus în școli încă din 2001. Programul are ca scop promovarea sănătății și stării de bine a elevului, funcționarea optimă din punct de vedere somatic, fiziologic, mental, emoțional, social și formarea unui stil de viață sănătos. Obiectivul final ar fi prevenirea accidentelor și comportamentelor de risc pentru sănătate. Programa include noțiuni de anatomie și fiziologie, etapele creșterii organismului, noțiuni de igienă personală, activitate fizică și odihnă, sănătatea reproducerii, sănătatea mediului și a locuinței și sănătatea alimentației, consumul și abuzul de substanțe toxice (tutun, alcool, droguri) (Sursa: www.educatiepentrusanatate.ro).

Prin urmare, elevii au cunoștințe despre un stil de viață sănătos și acces la informare corectă, atât în rural, cât și în urban, prin școală. Cu toate acestea, copiii au un comportament mai degrabă emoțional decât rațional și se îndreaptă către produsele nu neapărat sănătoase, ci care îi atrag prin culoare, gust, ambalaj, reclame interesante etc. Indirect, prin programul școlar „Educație pentru

sănătate” s-a urmărit și educația adulților, pentru că elevul preia în primul rând modelul și comportamentul membrilor familiei și vine din familie cu un stil de viață și de alimentație nesănătos.

În ciuda implementării acestor măsuri privind alimentația copiilor, România este în urma statelor membre ale Uniunii Europene ca nivel al acordării de beneficii în domeniu. Programul „Cornul și laptele”, o inițiativă incipientă pentru asigurarea unei nutriții sănătoase pentru copii, se află la un nivel foarte redus comparativ cu state europene în care există o tradiție de câteva zeci de ani în domeniu.

4. DESCRIEREA PROGRAMULUI "CORNUL ȘI LAPTELE"

Programul „Cornul și laptele” a fost primul program din România care și-a propus acordarea unui beneficiu nutritiv elevilor de clasele I-VIII și preșcolariilor în timpul orelor. De program se bucură în medie 2 150 000 de copii în 2009, conform datelor guvernului, iar pentru anul școlar 2006-2007, spre exemplu, s-au alocat de la buget pentru acest program circa 300 milioane lei. Suma este semnificativă, astfel că o analiză a eficienței programului este necesară în contextul beneficiilor de politică socială.

Cornul și laptele își propune a fi un program care acordă un beneficiu social de tip categorial necontributiv. Principala calitate a unui asemenea tip de program este acoperirea largă inter-categorială pe care o realizează; pe de altă parte, principalul dezavantaj este nivelul scăzut al valorii beneficiului, precum și existența premiselor risipirii resurselor. În consecință, s-ar putea ca, pe de-o parte, să se irosească resurse direcționate către cei care nu au nevoie de ele, pe de altă parte, cei care sunt realmente în nevoie să primească prea puțin. Există categoria copiilor foarte nevoiași, pentru care cornul și laptele reprezintă o sursă de hrană reală, și cazuri în care copiii duc acasă cornurile refuzate de colegi pentru a-și hrăni familia. Este cazul segmentului de populație care trăiește în sărăcie extremă (familii rome, familii monoparentale sărace sau în care părinții și-au pierdut locurile de muncă etc.).

Acești copiii ar avea nevoie de un ajutor substanțial din partea statului, alocația pentru copii și programul „Cornul și laptele” nefiind suficiente în prezent. Pe de altă parte, se pune, de asemenea, întrebarea: există o corelație între condiționarea acordării alocației pentru copiii de vârstă școlară de participarea școlară și rata abandonului școlar? Din punctul de vedere al nevoii copiilor de a avea o gustare în timpul orelor, mai ales dacă programul școlar este lung, cornul și laptele reprezintă o oportunitate foarte bună de gustare, iar laptele oferă și posibilitatea de hidratare a copilului. Trebuie luate în calcul însă și câteva alte elemente: faptul că același aliment în fiecare zi devine mai puțin atractiv, mai ales pentru un copil, și că aceste alimente prezintă mult mai puțină atractivitate în comparație cu alimente de tip fast-food sau dulciuri care pot fi cumpărate de la chioșcurile de lângă școală. De asemenea, trebuie discutată serios problema înlocuirii laptelui cu brânza topită în unele școli, în condițiile în care specialiștii atrag atenția că acest aliment nu este prea sănătos pentru copii. Analiza programului ridică, prin urmare, o serie de elemente de discuție. Programul a fost pus sub semnul întrebării atunci când Ministerul Educației și-a anunțat intenția în 2009 să transforme programul „Cornul și laptele” în program after-school, în școlile unde există spațiu pentru acest lucru. Copiii ar primi o masă caldă la prânz și ar beneficia de supraveghere la efectuarea lecțiilor. Se pune întrebarea: este fezabilă o asemenea măsură? Dotările multor școli lasă de dorit din punct de vedere al posibilității organizării unui astfel de spațiu în prezent, iar rectificarea bugetară de criză din sistemul educațional înseamnă bani mai puțini pentru eventuale dotări.

Toate aceste elemente vor fi în detaliu redate în capitolul 6 dedicat eficienței programului, capitol bazat pe datele de percepție culese din școlile din câteva județe din țară.

4.1. Cadrul legislativ al programului

Actul normativ care a stat la baza programului „Cornul și laptele” este ordonanța de urgență OUG nr. 96/2002. Programul se adresa inițial doar elevilor din clasele I-IV din învățământul de stat, abia ulterior fiind extins pentru programul preșcolar și gimnazial. Programul constă, potrivit reglementărilor în vigoare, în distribuirea de produse lactate și de panificație în limita unei sume zilnice pentru fiecare elev (0,7 lei pe zi pentru fiecare elev, prin reglementarea din septembrie 2003: OUG nr. 70/14.08.2003). Ulterior acest cuantum a suferit creșteri succesive. Finanțarea programului a fost asigurată pentru anul 2002 din fondul de rezervă bugetară la dispoziția guvernului. Începând cu 2003 sumele au fost alocate din bugetul local, completat de sume de la bugetele județene.

O serie de modificări în finanțarea și gestionarea programului sunt introduse prin Legea nr. 426/2003, responsabilitatea revenind în mare măsură consiliilor județene. Alte acte normative ulterioare au actualizat limitele valorilor zilnice pentru produsele lactate și de panificație acordate. Cele mai importante ajustări ale programului sunt aduse de OUG nr. 95/2008 (aprobată prin Legea nr. 32 din 2009), prin care programul a fost extins și la nivelul învățământului gimnazial, dar și la nivelul învățământului privat.

Prin urmare, conform legii din 2002, unitățile școlare răspundeau, în mod direct, de asigurarea condițiilor de primire, recepție a produselor lactate și de panificație, precum și de confirmarea documentelor ce stau la baza plății acestora, iar sumele aferente acordării cornului și laptelui se suportă din bugetele consiliilor județene și, respectiv, din bugetele consiliilor locale și ale sectoarelor municipiului București. Achiziționarea produselor lactate și de panificație, transportul și distribuția acestora la unitățile de învățământ sunt contractate de către consiliile județene și de

consiliile locale ale sectoarelor municipiului București, iar desemnarea furnizorilor de produse lactate și de panificație se face prin procedura de licitație electronică organizată la nivel județean și, respectiv, la nivelul sectoarelor municipiului București.

Referitor la calitatea produselor, prin lege este prevăzut că laptele de consum care se va administra trebuie să aibă minimum 3,2% proteine și minimum 1,8% grăsime. Se va folosi numai lapte pasteurizat, păstrat până la servire la temperatura maximă de 8 grade C, sau lapte UHT. Calitatea produselor lactate și de panificație va respecta parametrii microbiologici de calitate prevăzuți în cap. "Norme microbiologice din Normele igienico-sanitare pentru alimente, aprobate prin Ordinul ministrului sănătății și condițiile prevăzute de Ordinul ministrului agriculturii și alimentației și al ministrului sănătății nr. 327/166/2000". Pentru grupele speciale de consumatori - copii cu diabet, intoleranță la lactoză etc. - se va asigura regimul alimentar prescris de medicul specialist. Tipul de hrană de regim și cantitatea necesară se prevăd în anexa la contractul de servicii, fiind specificate pentru fiecare școală și elev.

Data limită de consum care va fi stabilită de producător va fi de: 24 de ore pentru lapte dulce; 5 zile pentru lapte bătut și iaurt; 48 de ore pentru produse de panificație. Pentru zonele în care se face distribuție săptămânală, se vor putea distribui produse lactate rezistente o perioadă de 5 zile (brânzeturi echivalente, iaurt, lapte praf) și produse de panificație de tip biscuiți uscați, napolitane etc. Pentru transport și distribuție se vor utiliza autovehicule speciale termoizolante și dotate cu instalații frigorifice pe timpul perioadei de vară, conform cap. IV din Normele de igienă pentru producția, prelucrarea, depozitarea, păstrarea, transportul și desfacerea alimentelor, aprobate prin Ordinul ministrului sănătății nr. 976/1998. Pentru depozitare în școli, se vor folosi spații special amenajate pentru păstrarea produselor în condiții de igienă.

Privind modul de distribuție în școli, legislația precizează că aceasta se va face zilnic, bisăptămânal sau săptămânal, conform unei scheme-cadru și unui orar întocmit la nivel județean, care va conține:

- zone cu distribuție zilnică;
- zone cu distribuție bisăptămânală (localități aflate la distanțe de maximum 50 km de sediul distribuitorului);
- zone cu distribuție săptămânală (localități aflate la o distanță mai mare de 50 km de sediul distribuitorului).

Distribuția alimentelor se face, conform legii, numai de către persoane având cunoștințe de igiena alimentelor sau instruite în acest sens și având carnetul de sănătate avizat. În legătură cu ambalarea, etichetarea și marcarea produselor, aceasta se face în conformitate cu prevederile legii și conține în mod obligatoriu:

1. denumirea produsului (lapte de consum, lapte bătut, corn etc.);
2. lista ingredientelor (valabilă numai în cazul cornurilor - în funcție de rețeta de fabricație);
3. cantitatea netă;
4. data de consum sub forma: "expiră la data de...", cu înscrierea necodificată a zilei, lunii, anului;
5. condiții de depozitare;
6. denumirea și adresa producătorului sau ale distribuitorului;
7. mențiuni privind lotul (în cazul în care data limită de consum se înscrie sub forma zi, luna, an, nu este necesară înscrierea lotului);
8. mențiuni suplimentare de etichetare, respectiv în cazul produselor lactate: lapte de consum - produs pasteurizat,

iar la toate produsele menționate, conținutul de grăsime exprimat în %;

9. având în vedere destinația acestor produse, este necesară inscripționarea unor elemente de avertizare, astfel: "produs distribuit gratuit conform Ordonanței de urgență a guvernului nr. 96/2002. Este interzisă comercializarea!".

Începând cu septembrie 2005, prin HG nr. 882/04.08.2005 se actualizează limita valorii zilnice pentru produsele lactate și de panificație acordate pentru un elev, respectiv pentru un preșcolar, la 0,97 lei (RON)/elev. Pentru produsele lactate, valoarea nu va depăși 0,67 lei (RON) pentru laptele UHT, respectiv 0,57 lei (RON) pentru laptele pasteurizat și 0,30 lei (RON) pentru produsul de panificație.

De asemenea, în legislație se menționează că diversificarea programului cu produse derivate din produsul de bază lapte nu va depăși limita maximă de 33% și, ca ordine de prioritate în distribuția produselor lactate derivate, pe primul loc se situează iaurtul.

Prin Hotărârea de Guvern din 2008 (OUG nr. 714/2008), guvernul a majorat la 1,17 lei de elev/pe zi, suma alocată pentru produsele lactate și de panificație primite de elevi. Conform noii OUG din anul 2009, de program beneficiază nu doar elevii de clasele 1-4 și preșcolarii din grădinițele de stat cu program normal de 4 ore, ci și elevii de clasele V-VIII. OUG nr. 714/2008 prevede că produsele lactate pot fi lapte UHT, lapte pasteurizat, lapte bătut, lapte praf sau iaurt simplu integral, în ambalaje de 200g/unitate, iar produsele de panificație pot fi cornuri, batoane sau biscuiți în pachete de 80g.

5. RELEVANȚĂ, LEGITIMITATE ȘI EFICIENȚĂ

5.1. Relevanța programului "Cornul și laptele"

Inițierea programului a fost însoțită de o serie de controverse la nivel politic, existând voci conform cărora „Cornul și laptele” este doar o măsură populistă, cu un scop electoral. Mass-media a întreținut seria de critici, conturând imaginea unei curiozități care are ca singură caracteristică risipa de bani. În mod paradoxal, funcționarea programului nu a fost întreruptă.

La nivelul școlilor, inițierea programului a fost primită cu entuziasm, fiind înțelese rolul și importanța acestuia. Însă modificările introduse în ultimii ani au afectat calitatea produselor livrate către școli, consecința fiind accentuarea percepției negative cu privire la program. Procedurile de selecție a furnizorilor și condițiile de preț impuse au favorizat producătorii de talie regională sau națională. În unele cazuri, produsele au fost mai bune calitativ, însă au fost și situații în care au fost livrate produse mai proaste, consecință directă a dorinței de a obține rate de profit mai mari.

În pofida unor nuanțe cu privire la administrarea programului, la nivelul profesorilor, opinia majoritară cu privire la utilitatea acestuia este una pozitivă. Cel mai frecvent este indicată eficiența acestuia pentru copiii care provin din familii cu venituri reduse, în special în mediul rural.

„Programul este bun pentru ca sunt copii care nu au. După cum mănâncă unii, îmi dau seama că nici nu prea au ce mânca acasă.”

(Profesor, rural)

„Am copii care încep cursurile la ora 12, iar cornul și laptele înseamnă prima lor masă.”

(Profesor, rural)

„Unii nu au niciun fel de pachetel.”

(Profesor, rural)

„Sunt copii care vin din familii numeroase și orice supliment înseamnă un ajutor pentru familie.”

(Profesor, rural)

„Este foarte bun pentru mediul rural pentru că avem copii care nu prea au ce mânca și gustarea înseamnă mult pentru ei.”

(Profesor, rural)

„În general ajută, dar ajută în primul rând la țară, pentru că în oraș puțini sunt cei care folosesc cornul și laptele de la școală, (...) că le e rușine...: Nu că sunt bogați... sunt mai emancipați să zicem, nu se coboară...”

(Elev de liceu, urban)

„E necesar, dacă ținem cont de realitatea din România, e necesar, sunt copii care vin mai mult la școală și pentru asta.”

(Profesor, rural)

„Este un program bun și este bine-venit, deci ei așteaptă, mulți vin aici și părinții nu reușesc să le asigure pachet.”

(Profesor, rural)

Programul este perceput ca fiind foarte necesar și util, în special în școlile care funcționează în comunitățile dezavantajate. Pentru copiii care provin din familii sărace, suplimentul nutritiv a devenit principala sursă de hrană.

„Programul este bine-venit pentru școala noastră pentru că sunt foarte mulți copii cu posibilități reduse.”

(Profesor, rural)

„Programul e bun, pentru că avem mulți copii săraci.”

(Părinte, rural)

„Sunt copii care învață după-amiaza și vin la școală fără să fi mâncat nimic la prânz. La prima pauză vin și cer corn și lapte.”

(Profesor, rural)

„Păreră mea este cĂ programul „Cornul și laptele” este bine-venit mai ales în mediul rural unde situația materială a părinților este precară și era necesar, majoritatea părinților nu au o situație materială prea bună și (...) înainte de a fi programul ăsta al lor, lapte și corn, erau și copii care efectiv... nu prea primeau pachet, iar dacĂ primeau niște bănuți să-și ia pufuleți... deci eu zic cĂ este sĂnĂtos, este necesar, e foarte bun. E adevărat cĂ în oraș, din cĂte am discutat cu alți colegi directori de școli, jumătate din copii nu consumă, dar la noi să știți cĂ sunt copii, noi avem în comună 10 unități de învățământ, adicĂ sunt 6 școli și 4 grădinițe, sunt sate mai defavorizate, cum este Vișaniu, Todirelu, unde efectiv la ora care se apropie de primirea cornului și laptelui copii întrebă... doamna învățătoare, nu ne dați cornul?, de foame, nu mĂnĂncă nimic acasă..”

(Director școală, rural)

„Pentru școala noastră, cred cĂ sunt cazuri în care copiii vin la școală în primul rând pentru corn și lapte.”

(Profesor, rural)

„Probabil cĂ sunt copii care nu vĂd laptele acasă pentru cĂ e foarte scump.”

(Profesor, rural)

„E bun pentru copiii care pleacĂ nemĂncați de acasă. Îi vĂd pe unii care mĂnĂncă și în timpul orelor. Se vede cĂ sunt flĂmânzi.”

(Profesor, rural)

„Aproape jumătate dintre copii vin fără pachetele.”

(Profesor, rural)

„Sunt copii care vin din diferite medii sociale și pentru ei este asigurată hrana pentru perioada orelor de curs.”

(Educator, rural)

În mediul rural au fost identificate și situații în care programul „Cornul și laptele” constituie o sursă importantă de hrană pentru familiile care au copii de vârstă școlară. Este cazul familiilor lipsite de venituri, cu mulți copii, în special de etnie romă. Pentru aceste cazuri, frații elevului devin beneficiari ai programului, chiar dacă nu frecventează școala, grație recomandării profesorilor ca elevii care nu vor să consume produsele să le cedeze altora.

„Este foarte bun, pentru că, la școala noastră, nu știu dacă 20% dintre părinți au un loc de muncă. Sunt și familii în care niciun părinte nu lucrează și au 5-6 copii. Toți sunt la grădiniță, școală primară sau gimnazială. Cei care au și frați mai mici care nu sunt la școală iau laptele ca să-l ducă acasă.”

(Profesor, rural)

„Avem mulți copii din familii nevoiașe care duc corn și lapte și la frați. Nu au ce să mănânce.”

(Profesor, rural)

„Am mai lucrat la școala Bobești unde sunt numai copii romi în școală și programul este foarte bun. Dacă nu primeau la timp cornul și laptele, veneau peste noi la cancelarie să ne întrebe. Li se făcea foame la a doua pauză și trebuia să le dăm cornul și laptele. Unii îl mâncau, alții care erau mai înstăriți îl dădeau celorlalți.”

(Profesor, rural)

„Văd unii copii care iau de la alții rația. E clar că vin pentru asta. Au mulți frați acasă.”

(Profesor, rural)

„Am avut și cazuri în care, dacă nu-l mâncau la școală, îl duceau acasă la frați.”

(Profesor rural)

Pe de altă parte, pentru școlile cu elevi ce provin din familii cu un standard de viață mai ridicat, programul este considerat inutil și generator de risipă.

„Este bun pentru zonele defavorizate, dar este o risipă de bani pentru școlile unde sunt copii cu posibilități.”

(Profesor, rural)

Cu toate că acest tip de percepție diferențiată a necesității și utilității programului este destul de răspândită între profesorii și

părinții intervievați, în același timp, aceiași consideră, în general, că modalitatea universalist-categorială de adresabilitate a programului este cea potrivită, în ciuda risipei pe care ar genera-o.

5.2. Legitimitatea programului. Adresabilitate universalistă sau selectivă?

Așadar, după cum aminteam mai sus, în pofida aprecierii diferențiate a utilității și mai ales a eficienței programului, opinia generală este că programul ar trebui să fie, ca principiu, păstrat în forma sa actuală din punct de vedere al adresabilității către toți elevii, și nu selectiv, prin testarea mijloacelor. Chiar dacă, în mod evident, există cazuri în care copiii nu au nici nevoie și nici nu vor să beneficieze de aceste produse, **risipa care se produce ca efect al acordării nediferențiate a acestui beneficiu social, conform majorității celor intervievați, trebuie contracarată prin alte mijloace, și nu prin schimbarea filosofiei programului și a vocației sale universalist-categoriale.**

Explicația acestei preferințe pentru acordarea nediferențiată a acestui beneficiu social vizează mai multe aspecte. Pe de o parte, este o problemă de principiu, aceea că, acest program fiind finanțat de la bugetul de stat, nu ar fi corect să fie excluși tocmai cei care contribuie la finanțarea lui, în calitate de plătitori de taxe și impozite, așa cum s-ar fi întâmplat în cazul alegerii variantei selectării beneficiarilor pe baza testării mijloacelor.

Pe de altă parte, faptul că derularea acestui tip de program social se face „*la vedere*” poate agrava efectele percepției discriminării pozitive, dar și ale discriminării negative pe care ar genera-o modalitatea de acordare a acestui beneficiu social pe baza testării mijloacelor. Conform celor intervievați, în aceste caz, ar fi afectați

atât cei discriminați pozitiv, prin „stigmatizarea” asociată includerii în categoria beneficiarilor, cât și cei discriminați negativ, deoarece „copilul e copil și se simte discriminat”.

În plus, elevii, chiar și dintre cei care nu mănâncă cornul și laptele, precum și o parte dintre părinții lor resimt acest program ca pe un drept câștigat și nu ar fi de acord să li se ia acest drept.

5.3. Eficiența programului în ceea ce privește starea de sănătate, performanțele școlare, prevenirea abandonului școlar

Programul este considerat necesar și util, în special pentru anumite categorii, precum elevii din mediul rural, în cvasitotalitatea lor, cât și pentru copiii din familii sărace din mediul urban.

În ceea ce privește îmbunătățirea stării de sănătate a copiilor, părerile sunt împărțite. Chiar dacă, în principiu, majoritatea celor intervievați sunt de acord că programul aduce o oarecare îmbunătățire a stării de sănătate a copiilor, în special prin creșterea consumului de lapte, faptul că, în unele cazuri, este înlocuit laptele cu brânza topită poate duce chiar la efecte inverse, aceasta fiind considerată, în sine, ca un aliment nesănătos, cu atât mai mult cu cât cea distribuită la școală este considerată a fi de calitate mult mai proastă decât cea „de cumpărat”.

Așadar, deși nu are un impact major în alimentația zilnică a copilului, având în vedere cantitatea produselor, programul „Cornul și laptele” promovează un regim nutritiv echilibrat, prin înlocuirea unor alimente nesănătoase, cu un conținut nociv pentru copii. Snacks-urile, chipsurile, produsele de patiserie bogate în grăsimi saturate sau băuturile răcoritoare pe bază de zahăr fac parte din alimentația obișnuită a elevilor. Dezinteresul sau lipsa de

supraveghere a părinților sunt principalele cauze ale regimului alimentar neadecvat. De altfel, profesorii au înregistrat frecvent situații în care părinții nu supraveghează regimul alimentar al copiilor și nu verifică frecvența și calitatea meselor. În aceste cazuri, responsabilitatea asigurării meselor pentru copii, în special a celor de bază (mic dejun, dejun) este înlocuită cu alocarea unor sume de buzunar. Copiii utilizează banii după bunul plac, cheltuindu-i adesea pentru produse cu un înalt conținut caloric, însă cu o valoare nutritivă scăzută.

„Una este să stea șase ore nemâncat sau să mănânce chipsuri și alta este să aibă o sursă de calciu.”

(Profesor, școală rural)

În cadrul interviurilor, s-a discutat și despre alimentația nesănătoasă pe care o au copiii în general. În pauze, copiii fug la chioșcurile din jurul școlii și cumpără o serie de alimente nesănătoase care îi tentează mai mult decât cornul și laptele: pizza, hamburgeri, chipsuri, snackuri etc. Unele școli au interzis ieșirea în pauză a copiilor din perimetrul școlii și au stăvilit, prin urmare, parțial fenomenul.

Profesorii au menționat, de asemenea, ca un fenomen negativ în dezvoltare după 1990, creșterea numărului copiilor obezi și imunitatea mai slabă a copiilor. De asemenea, s-a vorbit despre sedentarismul în creștere: statul la calculator, la tv ore întregi (copiii nu mai ies la joacă: „asta înseamnă și lipsă de mișcare și alienarea lor”), moda scutirii de la orele de sport din programă („dacă nu poate lua 10 la sport, mai bine îl scutesc ca să nu îi stric media”).

În școală se face educația pentru sănătate și mulți dintre copii știu care mâncare este sănătoasă, dar nu țin cont de regulile învățate.

„Totul este să le placă la gust: este normal să îi atragă produsele artificiale cu gust puternic dat de potențatorii de aromă și ambalaje strălucitoare. Copiii nu țin cont de faptul că produsul s-ar putea să fie dăunător pe termen lung, ei se simt bine și le place...”. „O parte din părinți nu au timp de copii, le dau bani de buzunar în loc să le pună un sandwich. S-a ajuns chiar în situația ca ceilalți să râdă de un copil sărac care nu are bani de chipsuri la el și vine cu un sandwich de acasă cu salam sau mănâncă cornul de foame, în timp ce ceilalți se bat cu el.”

(Profesor, urban)

În ceea ce privește îmbunătățirea performanțelor școlare, opinia majoritară este că nu există o relație semnificativă între corn și lapte și rezultatele la învățătură.

„Cine vine la școală pentru corn și lapte, nu înseamnă că este neapărat dornic să și învețe.”

(Directoare școală, urban)

„La noi copiii vin cu sandvișuri, vin....copii noștri nu stau în corn și lapte. Pentru cei care stau pentru corn și lapte, nu contează școala, ei vin la școală pur și simplu.”

(Director școală, urban)

Cei intervievați consideră că programul a avut o influență pozitivă asupra reducerii abandonului școlar doar în ceea ce privește elevii din familii foarte sărace; mulți dintre ei vin la școală pentru corn și lapte, în condițiile în care această gustare reprezintă o parte importantă a alimentației lor zilnice.

În opinia profesorilor, deși programul nu a influențat, în general, în mod semnificativ rata abandonului școlar, cu excepțiile amintite, totuși au fost înregistrate efecte pozitive în ceea ce privește frecvența școlară. Există copii din familii sărace care vin la școală motivați în special de programul „Cornul și laptele”.

Deși nu au fost identificate efecte semnificative ale programului pentru reducerea abandonului școlar, au fost menționate și situații în care setul de beneficii legate de școală, inclusiv programul „Cornul și laptele”, pot influența decizia de a continua studiile.

De asemenea, odată cu introducerea programului, a fost înregistrată o creștere a frecvenței școlare, în special la copiii care provin din familii sărace.

„Poate că mulți copii continuă să vină la școală pentru corn și lapte.”

(Profesor, școală rural)

Unii profesori apreciază că la debutul programului au fost înregistrate creșteri ale frecvenței școlare, însă, în timp, acestea s-au estompat până la valorile obișnuite. Însă la nivel preșcolar și primar, sunt indicate efecte semnificative comparativ cu cel gimnazial.

De altfel, cele mai importante forme de impact au fost indicate ca fiind localizate la nivelul învățământului preșcolar și cel primar, în special pentru copiii care provin din familii sărace.

În ceea ce privește notele pe care cei intervievați le-au dat programului, din punct de vedere al eficienței, acestea au fost mai mari în ceea ce privește **eficiența globală a programului și pentru îmbunătățirea stării de sănătate a copiilor și mai mici pentru eficiența în ceea ce privește îmbunătățirea performanțelor școlare.**

6. PERCEPȚII ȘI ATITUDINI CU PRIVIRE LA PROGRAMUL „CORNUL ȘI LAPTELE”

6.1. Sănătatea și educația copiilor – împărțirea responsabilităților între familie și școală

Un aspect important în analiza noastră a fost modul în care cei intervievați percep modul în care trebuie împărțită responsabilitatea între școală și autorități locale, pe de o parte, și familie, pe de altă parte. Pentru politica de reglementare, fără excepție, este reclamată intervenția fermă a statului. Au fost relatate de către profesori situații în care sănătatea și dezvoltarea copilului sunt afectate de prezența unor produse care nu sunt proprii consumului regulat, mai ales de către copii.

„Statul ar trebui să controleze ce mâncăm, n-ar trebui să dea drumul pe piață la produse cu atâtea substanțe și E-uri.”

(Profesor, rural)

„Pe vremea noastră nu erau atâtea cazuri de cancer și diabet. Mă gândesc că și produsele astea au o influență.”

(Profesor, rural)

Opinia celor mai mulți dintre profesorii intervievați indică mai degrabă un echilibru între școală și familie, fiecare cu un rol relativ delimitat, însă răspunderea principală este pusă în sarcina familiei, atât în ceea ce privește sănătatea copiilor, cât și în ceea ce privește educația acestora.

„Familia este responsabilă în primul rând, pentru că aici petrece cel mai mult timp copilul.”

(Profesor, rural)

„Familia ar trebui să se ocupe de copii dar are trebui să intervină și statul acolo unde nu există posibilități.”

(Profesor, rural)

Pe de altă parte, chiar dacă, la nivel teoretic, responsabilitatea principală revine familiei, atunci când familia nu este capabilă să își exercite eficient, în mod practic, aceste responsabilități, școala ar trebui să compenseze, de exemplu, precaritatea anumitor elemente ale socializării primare, în cazul în care familia nu are resursele culturale și educaționale necesare.

„Responsabilitatea educației ar trebui să o aibă școala, normal, școala... și familia are rolul ei, cei 7 ani de acasă, dar aicea e greu... consider mai ales aici, în mediul rural, unde nivelul de pregătire al părinților elevilor este scăzut și atunci școala trebuie să preia...”

(Director școală, rural)

De asemenea, crește responsabilitatea școlii, în situația în care părinții nu participă la educația copiilor, transferând responsabilitatea în totalitate către școală.

Școala, la rândul ei, poate avea resurse mai importante sau mai precare de a compensa sau a completa în mod corespunzător educația primită de copii în familie.

Un raport relativ recent (Popescu R., Arpinte D., Neagu G., 2005) semnală o serie de probleme la nivelul sistemului educațional:

- **erodarea capacității formatoare a școlii**; capacitate redusă de a oferi o educație pentru viață, de a dezvolta abilitățile necesare funcționării sociale normale, de a oferi calificări profesionale în vederea integrării facile pe piața muncii;
- **capacitatea redusă a școlii de a oferi educația pentru sănătate sau educația sexuală adecvată, de a face față unor patologii social-comportamentale**: consum de drog, alcool, violență, abaterea de la normele școlare;
- **diminuarea capacității școlii de a colabora cu familia** în scopul motivării participării școlare a copiilor și îmbunătățirii performanțelor lor;
- **subdezvoltarea formelor alternative de educație școlară pentru cei care au rămas în urmă**, cu risc ridicat de eșec școlar sau abandon;
- **polarizare accentuată între școli** (între școlile din mediul rural și cele din mediul urban, între zonele urbane sărace și cele prospere). Diferența de calitate între învățământul urban și cel rural, polarizarea accentuată între școli pe medii de rezidență și chiar între zonele urbane sărace și cele prospere reprezintă probleme grave care pot conduce pe termen lung la excluziunea socială a numeroși copii.

Opinia celor mai mulți profesori indică școala ca având un rol în formarea de competențe circumscrise conținutului curricular și în cizelarea educației primite în familie. Școala, spun profesorii, nu poate înlocui familia, dovadă eșecul de a lucra cu copiii care prezintă carențe de educație semnificative. Însă școala poate iniția o serie de programe care pot asigura impact pe termen lung asupra stării de sănătate a copiilor. Există și școli în care au fost introduse module opționale pentru educația nutrițională sau care asigură participarea la activități extracurriculare care au ca rol ameliorarea condiției fizice. De altfel, profesorii apreciază că școala ar trebui să se implice mai mult în programe care să vizeze starea de sănătate a elevilor. Creșterea numărului de ore de educație fizică, implicarea în activități curriculare sau extracurriculare organizate în aer liber și care să presupună mișcare sunt cele mai frecvent indicate măsuri.

Pe de altă parte, profesorii reclamă lipsa programelor preventive de control al stării de sănătate. Nu mai există controale periodice sau vizite ale medicilor în școală. Caracterul obligativității este unul esențial pentru succesul unui asemenea program. Astfel, se poate compensa dezinteresul familiei sau lipsa de informație a acesteia cu privire la importanța stării de sănătate a copiilor.

„Școala trebuie să intervină pentru copiii care sunt neglijați de către familie.”

(Profesor, rural)

Lipsa resurselor la nivelul familiei generează o serie de probleme cu consecințe directe asupra bunăstării copilului. Au fost întâlnite situații în care familiile sărace nu au acces la servicii sociale sau medicale din cauza lipsei actelor de identitate. De asemenea,

există familii în care copiii nu sunt înscriși la școală pentru că nu au certificate de naștere.

„Părinții ar trebui educați un pic, ajutați, pentru că sunt probleme pe care școala nu le poate rezolva. Am avut și copii care nu aveau certificat de naștere și ne-a ajutat un lider din comunitate ca să rezolvăm problema.”

(Profesor, rural)

Vizate sunt și familiile care au un consum distorsionat, prin utilizarea resurselor pentru țigări sau alcool, și neglijează alimentația copiilor. Cazurile sunt doar monitorizate de către profesori, fără a exista mecanismele necesare intervenției.

Interesant este că în toate discuțiile cu profesori sau directori de școală nu a fost menționat serviciul public de asistență socială (SPAS) de la nivel local, deși acesta ar trebui să aibă un rol esențial în protecția copiilor în dificultate și să mențină legătura cu școala pentru a identifica elevii care se confruntă cu dificultăți. Invariabil, intervenția propusă de către profesori pentru astfel de situații s-a limitat doar la atribuțiile și responsabilitățile limitate ale școlii, fără a fi implicat în niciun fel SPAS. Motivul este dat de faptul că, la nivel local, serviciile de asistență socială sunt slab dezvoltate. Puțin peste jumătate dintre localitățile urbane și aproximativ 10% dintre cele din rural au un serviciu de asistență socială funcțional. Chiar și în aceste cazuri, intervențiile sunt limitate, având în vedere precaritatea resurselor, responsabilitatea finanțării serviciilor locale de asistență socială revenind autorităților locale. Într-o situație dificilă sunt zonele sărace, cu un număr mare de potențiali beneficiari, unde precaritatea resurselor la nivel local face imposibilă dezvoltarea de servicii, deși, în mod paradoxal, cererea potențială este mare.

Direcțiile Județene de Asistență Socială și Protecție a Copilului nu își pot asuma un rol în substituirea serviciilor locale de asistență socială, având în vedere resursele limitate și orientarea acestora predilectă către servicii specializate.

În consecință, deși familia este considerată de către majoritatea celor intervievați ca principala responsabilă pentru formarea și bunăstarea copilului, în contextul societății românești actuale, există carențe mari în performarea rolurilor asociate statusului de părinte, lipsuri ce se cer compensate prin intervenția statului, prin instituțiile sale specializate. Programul „Cornul și laptele” reprezintă, în acest context, una dintre reacțiile instituționale de acest tip.

6.2. Atitudini față de program

Există elemente comune, dar și diferențieri importante în ceea ce privește experiența concretă a celor intervievați cu privire la comportamentul efectiv al elevilor în legătură cu produsele corn și lapte.

Diferențele cele mai mari în privința consumului produselor par a fi pe medii de rezidență. Dacă în mediul rural cornul și laptele se mănâncă în proporție de 90%, la oraș procentul scade semnificativ, estimările celor intervievați variind între 10 și 60%. Conform celor intervievați, la țară, spre deosebire de oraș, nu se aruncă cornurile și laptele, pe de o parte, pentru că se consumă într-o proporție mult mai mare, copiii fiind mai săraci. Pe de altă parte, la țară este considerat „*un păcat*” să arunci mâncarea și, în consecință, cei care nu o mănâncă „*o duc acasă și o dau la păsări sau la câini*”.

„Că unii aruncă cornul sau jumătate din el, dar cei mai mulți, în proporție de 90%, îl consumă.”

(Profesor, rural)

„Pentru unii e prea puțin, pentru alții nu este cazul... Depinde de școală, de tipul de comunitate în care funcționează școala: în comunitățile sărace se mănâncă în proporție de 100% și unii ar mai dori, în comunitățile cu posibilități materiale cred că se consumă în proporție de maxim 25%..”

(Profesor, rural)

De asemenea, există diferențe importante între atitudinea față de lapte, corn sau, când este cazul, brânză topită. Între cele trei produse amintite, laptele pare a fi agreat și, în consecință, consumat într-o măsură mai mare, brânza topită este agreată în cea mai mică măsură, iar cornul se consumă într-o măsură mai mică decât laptele, dar ceva mai bine decât brânza topită.

„La clasele 5-8, în ultima parte a anului școlar, au venit foarte puține cantități de lapte și s-a hotărât să se dea la cei mici, iar brânza topită s-a distribuit la 5-8 și nu au agreat-o, nu are un gust plăcut și nu vă spun ce au făcut cu ea. Mulți își iau acasă să dea la pisici, nu mănâncă...”

(Director școală, rural)

„Sunt și mulți copii care altfel n-ar avea...(.) procentajul aici este de nouă zeci și ceva la sută care le consumă, deci este foarte bine-venit (...).Ei doresc s-o mănânce, folosesc o parte din ea, o parte din ea o iau acasă.”

(Profesor, rural)

Spre deosebire de mediul rural, unde nici cei care nu mănâncă cornul și laptele nu le aruncă, la oraș, par a fi relativ răspândite practici precum bombardamentele cu cornuri sau scrierea pe tablă sau pe geamuri cu brânză topită.

„Din cornuri fac proiectile și cu brânza topită scriu pe tablă.”

(Profesor, Iași)

„Cutioarele cu lapte pe post de pistoale cu lapte, bătăi cu cornuri, cornuri în ghivecele cu flori, cornuri în coșurile de gunoi, ambalaje în toată școala, brânza topită pe pereți...”

(Profesor, urban)

Eu din ce am văzut în liceu la mine foarte mulți îl dau înapoi... îl mănâncă cei de-a 11 și a 12-a care... cei mici nu mănâncă și ei dar nu... jucau fotbal cu el... Și fotbal și... sau îl lasă pur și simplu în cutii.

(Elev liceu, urban)

Pentru unii dintre copiii din familiile nevoiașe, cornul și laptele reprezintă o sursă de venit pentru mai mulți dintre membrii acestora, în condițiile în care copiii care merg la școală duc acasă din aceste produse, inclusiv de la o parte dintre colegii care nu le mănâncă.

„Unii copii îl duc acasă... erau unele fete care cum îl primeau îl și dădeau altuia, pe care-l știau că e mai sărac... fără să spunem noi... ei, așa de la ei s-au gândit.”

„În proporție de 90% nu sunt consumate nici cornul, nici laptele, fie sunt aruncate, fie strânse de 10% pentru a hrăni ceilalți copii din familiile sărace.”

(Director școală, urban)

Alte destinații ale cornurilor identificate de respondenți ar fi elevii din clasele 9-12 la liceele care au și școală generală sau femeile de serviciu.

„O parte din cornuri, mai ales anul acesta sunt proaste, aproape de termenul de expirare. În general rămân pentru elevii de liceu de după-amiază sau este luat de femeile de serviciu, depinde de cum educi elevii.”

(Profesor școală, rural)

„Unii mănâncă, unii nu.....dar unii cu atâta stau.”

(Profesor, rural)

„O parte – cam 60% se mănâncă. Uneori cornul se mai aruncă.”

(Profesor, urban)

„Unii nu consumă ori pentru că nu vor, ori pentru că nu știu... și nu tot timpul le trebuie.”

(medic de familie, urban)

„La sfârșitul programului coșul clasei este plin; se stropesc cu lapte.”

(Părinte, urban)

„Laptele este folosit ca să se bată, s-au plictisit.”

(Părinte, urban)

„Copiii îl iau, dar nu îl consumă.”

(Părinte, urban)

„Nu mai consumă nici acasă lapte, așa de tare s-au plictisit. Nu este aceeași eficiență pentru toți; laptele este pe geamuri, batoanele în bănci. Există un responsabil, dar... unii iau produsele acasă, alții le aruncă.”

(Părinte, urban)

„Îl iau, dar nu-l mănâncă: mi-ar plăcea să-i văd mănâcând, dar îl iau acasă și-l dau la animale: la un moment dat batonul era diversificat cu biscuiți, iar consumul era mai ridicat comparativ cu situația când nu se dădea așa ceva... mă uit totuși că mănâncă cu o poftă...”

(Profesor, urban)

„Laptele Dorna este bun... o rudă a mea îl lua și îl dădea la maidanezi.”

(Profesor, urban)

6.3. Calitatea produselor și comportamentul de consum față de aceste produse

Majoritatea celor intervievați consideră că produsele oferite în cazul acestui program sunt, în multe cazuri, de o calitate destul de slabă.

Unul dintre motivele pentru care elevii nu mănâncă aceste produse, în special în mediul urban, este **calitatea proastă a produselor**, în special în ceea ce privește cornurile. Calitatea acestor cornuri este apreciată ca variind de la „proastă” la „sub orice critică”.

„Îmi spun copiii că nu este bun cornul. Biscuiții erau mai buni: dulci, aromați.”

(Profesor, rural)

„Dacă nu s-ar întâmpla să vină și produse care sunt stricate, programul ar merge bine.”

(Profesor rural)

„Cornul, când îl rupi, se fărâmițează, ori asta nu e normal.”

(Director de școală, rural)

„E o cocă, nici pâine nu se poate numi, este o cocă.”

(Director de școală, rural)

În general, laptele este considerat a fi de calitate mai bună decât cornul, fiind și ambalat într-o formă considerată a fi atractivă pentru copii, „în cutii mici triunghiulare și cu pai”. În multe cazuri însă, și laptele este considerat a fi de proastă calitate, fie pentru că este din „lapte praf „, fie că este la limita termenului de garanție, fie că laptele dulce ar trebui băut cald, și nu rece, fie că ar conține multe E-uri. Atunci când laptele este înlocuit cu brânza topită, calitatea acesteia este considerată mult mai proastă decât a laptelui, aprecierile negative la adresa acestui produs fiind mai pronunțate chiar decât cele la adresa cornurilor (pe lângă gustul sărat și iute, în cazul brânzei topite este reclamat conținutul considerat nesănătos al acesteia).

„Aici, în toată comuna, nu în satul ăsta... acea brânză topită nu este agreată” (profesor, rural). „Acea brânză topită, pur și simplu, nu se poate mânca, este iute și sărată.”

(Profesor, urban)

„Produsele nu sunt mereu de calitate; nu întotdeauna se oferă lapte și corn.”

(Profesor, urban)

„Biscuiți și brânză iute... nu o pot mânca... gustul trebuie gândit pentru copii... nu poate fi mâncare iute pentru copii de 7-8 ani. Ceea ce nu se consumă se risipește.”

(Medic de familie, urban)

„Programul este bun, dar depinde de calitatea produselor; nu se respectă standardele; ar trebui să se ia în considerație diversificarea produselor; să se opteze pentru fructe; laptele da, dar în mediul rural ce să faci cu el?”

(Profesor, urban)

Pe lângă calitatea proastă a produselor, un alt factor ce generează lipsa de atractivitate a ofertei programului este **monotonia unei gustări care este aceeași în fiecare zi**. Copiii care aruncă cornul sau laptele o fac și pentru că s-au plictisit să mănânce același lucru în fiecare zi. Pe lângă monotonie, cel puțin în ceea ce privește cornul, ideea este considerată proastă din start, atât în ceea ce-i privește pe părinți, cât și în ceea ce-i privește pe profesori, acesta neavând cum să fie atractiv, atât timp cât este, până la urmă, „pâine goală”, cu atât mai mult cu cât, în multe cazuri, este considerat a fi și de proastă calitate.

Pe lângă calitatea proastă a produselor, în unele cazuri, natura combinației produselor este considerată nepotrivită, precum brânza cu „Eugenia”.

„...și să fie așa cum spune: dacă este lapte, atunci așa să fie, lapte, nu brânză topită, corn, și nu eugenia sau sticsuri.. Combinația brânză cu eugenia.... sau sticsuri ...cum să mănânce copilul așa ceva?...”

(Profesor, rural)

Există și situații particulare în care se aduc covrigi în loc de corn și apare o problemă pentru copiii care nu pot mânca acești covrigi tari, din cauza danturii în schimbare.

„Aduc covrigi în loc de baton, iar copiii mici sunt în perioada în care își schimbă dantura și nu pot mânca.”

(Profesor, rural)

Deprecierea calității produselor a accentuat percepția negativă și la nivelul părinților. Unii dintre aceștia chiar recomandă copiilor să refuze consumul, având în vedere unele incidente generate de consumul de produse improprie. De asemenea, deficiențele de livrare, în special în mediul rural, unde produsele ajung cu întârziere, contribuie la percepția negativă.

„Părerea mea este că nu sunt bune. Au adus laptele de vineri și le dau copiilor luni. Am văzut și la corn că sunt expirate.”

(Părinte, rural)

„Noi am fost cu ea la medic, a avut probleme cu burtica.”

(Părinte, rural)

„Am auzit că laptele acesta are o grămadă de substanțe, de E-uri.”

(Părinte, rural)

Criteriul costului cel mai redus generează o serie de probleme în ceea ce privește calitatea produselor sau a gestionării programului. Produsele de panificație sunt ținta celor mai multe critici. Se mai întâmplă ca laptele să vină la limita termenului de

garanție sau consumul să fie impropriu din cauza nerespectării condițiilor de transport sau de depozitare. De altfel, profesorii își manifestă temerea cu privire la produsele suplimentare prevăzute a fi introduse în program (ex., mierea) care nu vor avea un nivel calitativ sub un anumit nivel al costurilor.

„O să vină mierea, însă dacă e plină de zahăr, mai bine să nu o distribuie.”

(Profesor, rural)

Lipsa mecanismelor clare de comunicare directă dintre furnizor și beneficiarul produselor (școala) generează o serie de distorsiuni ale căror consecințe se reflectă în calitatea produselor. Producătorul și furnizorii se confruntă cu competiția doar în faza organizării licitației, pe parcursul implementării contractului fiind condiționați doar de respectarea prevederilor legale. Însă, pe piața liberă, furnizorii de produse similare au un feedback permanent de la cumpărătorii finali. Orice derapaj în ceea ce privește calitatea, chiar dacă sunt respectate condițiile legale, este taxat prin orientarea preferințelor consumatorilor către produse ale concurenței. Astfel, producătorii sunt direct interesați de opinia consumatorilor și corectarea imediată a deficiențelor. Profitul și chiar menținerea pe piață a furnizorilor depind necondiționat de satisfacția consumatorilor. În cazul programului „Cornul și laptele”, importantă este respectarea condițiilor contractului și a prevederilor legale, opinia consumatorilor contând cât să nu apară un volum critic de plângeri care să atragă după sine consecințe la nivelul relațiilor contractuale. Au fost întâlnite și situații în care directorii de școli nu pot lua legătura cu producătorii pentru a le fi comunicate deficiențele.

Problemele legate de calitatea precară a produselor sunt favorizate și de lipsa unei structuri care să asigure monitorizarea și coordonarea implementării programului. Astfel, apar și se mențin factori care diminuează mecanismele de control al calității.

„Înainte era mai bine. Cornurile și laptele erau aduse din Călărași și, dacă apăreau probleme, nu știu, dacă aduceau un corn mai puțin, a doua zi se rezolva. Din septembrie noi am comunicat un număr de copii și ni se aduc mai puține produse, iar cel care aduce marfa ne spune să luăm legătura cu producătorul. Însă pe avize este trecut un număr de telefon la care nu răspunde nimeni.”

(Director de școală, rural)

În goana după profit, producătorii au ca etalon exclusiv condițiile legale fără a fi interesați dacă produsele sunt și atractive pentru copii sau proprii consumului. Deși respectă termenele de garanție sau cele referitoare la ingredientele utilizate, au fost înregistrate plângeri cu privire la calitatea produselor.

„Au fost și probleme cu produsele. Într-o zi, am primit laptele gata stricat, deși pe cutie termenul era în regulă.”

(Profesor, școală rural)

„Îmi spun copiii că nu este bun cornul. Biscuiții erau mai buni: dulci, aromați.”

(Profesor, rural)

Există și situații în care produsele livrate sunt expirate sau prezintă grave deficiențe de calitate. Cel mai bun indicator este refuzul copiilor de a consuma produsele. Însă, câtă vreme produsele se încadrează în termenele de garanție și valabilitate, nu există alte metode de a determina calitatea conținutului produselor.

„Dacă nu s-ar întâmpla să vină și produse care sunt stricate, programul ar merge bine.”

(Profesor rural)

„Cornul, când îl rupi, se fărâmițează, ori asta nu e normal.”

(Director de școală, rural)

Sunt amintite cazuri în care calitatea produselor s-a schimbat odată cu schimbarea furnizorului. Anterior schimbării furnizorului, produsele erau livrate de un producător local care asigura și transportul acestora la școală. Toate problemele apărute cu privire la calitatea sau cantitatea produselor erau direct adresate furnizorului local care încerca remedierea acestora. Comunicarea directă cu producătorul era un factor-cheie pentru menținerea unei relații corecte cu beneficiarul. Schimbarea cu un producător de talie regională (VelPitar) a adus după sine introducerea unor noi proceduri de lucru. Produsele sunt livrate de către un distribuitor care nu poate răspunde decât de problemele care țin de sfera sa de activitate. *„Calitatea produselor ar trebui să fie mai bună. Față de acum câțiva ani, calitatea produselor lasă de dorit.”* (profesor, școală rural)

Există și părinți care au sesizat că produsul de panificație este rezultatul utilizării unor produse vechi, reintroduse în circuitul de fabricație. Afirmațiile sunt susținute și de părinți angajați ai furni-

zorului de cornuri și care cunosc modul de lucru al furnizorului (VelPitar).

6.4. Percepția privind gestionarea concretă a programului – probleme organizatorice: transport, periodicitatea aprovizionării, cine se ocupă cu împărțirea cornurilor și a laptelui

Această temă este una dintre cele care a generat multe controverse, păreri diferite, rezultate din experiențe mai mult sau mai puțin diferite. De altfel, există diferențe majore la nivelul țării cu privire la modalitatea de distribuire și gestionare a produselor. În cele mai multe școli, în special în mediul urban, livrarea se face zilnic, iar pentru depozitare există facilitățile necesare. O persoană (de regulă, administratorul școlii sau persoana desemnată cu întreținerea igienei) este desemnată cu recepția și distribuirea produselor în școală. De altfel, legislația prevede că "distribuția alimentelor se va face numai de către persoane având cunoștințe de igiena alimentelor sau sunt instruite în acest sens și având carnetul de sănătate avizat."

Cele mai multe probleme au fost înregistrate în mediul rural, unde, din cauza condițiilor, nu poate fi asigurată, pentru toate localitățile, livrarea zilnică. Lipsa condițiilor de depozitare sau efortul de a menține costuri cât mai mici de distribuție generează o serie de practici care afectează scopul programului și calitatea produselor. Cel mai frecvent, furnizorii aduc produsele la școală de două ori pe săptămână.

„Ce nu-mi place mie este că vin la două zile cu produsele și avem copii care nu au pachet.”

(Profesor, rural)

„Pachetele vin marți pentru luni și marți, iar joi pentru miercuri, joi și vineri. Nu știu de unde vine mașina, știu că au foarte multe școli. Azi [miercuri] am avut o fetiță și i-am dat un covrig. La mine situația este destul de precară.”

(Profesor, rural)

„Așa s-a procedat de când e cornul și laptele, să vină de două ori pe săptămână.”

(Profesor, rural)

În alte școli, deși există condiții de depozitare, este preferată distribuirea întregii cantități către elevi. Măsura este justificată de temerea că produsele se pot deprecia sau pot depăși termenul de garanție sau valabilitate pe perioada depozitării.

Legat de spații de depozitare, legislația care reglementează programul a impus școlilor realizarea unor spații de depozitare adecvate.

În același timp, școlile și-au creat sisteme de împărțire a cornului și laptelui, de genul fiecare clasă are cutia ei. Se împarte gustarea fie în pauză, fie în timpul orei. Avantajul împărțirii în pauză este faptul că nu perturbă orele de curs, avantajul împărțirii în timpul orei ar fi faptul că nu se mai bat cu ele.

„Produsele vin de două ori pe săptămână, dar noi le dăm elevilor toate pachetele în ziua în care vin, ca să evităm problemele.”

(Profesor, școală rural)

„Încerc să dau cât pot la copii ca să scap de ele [produse] și ce rămâne depozitez.”

(Profesor, școală rural)

De asemenea, chiar dacă termenul de valabilitate permite depozitarea, profesorii decid acordarea imediată către elevi, având în vedere experiențele anterioare când laptele aflat în termen de garanție era depreciat, fiind impropriu consumului.

Există și școli din mediul rural care se confruntă și cu lipsa condițiilor adecvate pentru depozitarea produselor.

„Nu am decât un frigider și nu există loc pentru depozitarea produselor.”

(Profesor, școală rural)

„Dorințele și sugestiile noastre, ale părinților să fie transmise mai departe și chiar să se țină cont de ele.”

(Profesor, rural)

Un alt aspect privește lipsa unor proceduri clare, a unui ghid care să ofere soluții pentru principalele probleme întâmpinate în gestionarea programului. De altfel, vreme de peste 7 ani de la inițierea programului nu a fost efectuată o evaluare pentru identificarea eventualelor deficiențe sau a potențialelor soluții pentru îmbunătățirea acestuia.

În acest context, au fost lansate și propuneri pentru modificarea radicală, prin înființarea unor servicii de tip after-school,

măsură pe care noi o apreciem ca inadecvată în condițiile în care cele mai multe școli sunt lipsite de resursele necesare. De altfel, aceste școli au dificultăți în a gestiona un program simplu, care presupune distribuirea unui supliment nutritiv, și este greu de crezut că vor îndeplini standardele necesare pentru a implementa un program complex, care să includă servirea mesei, servicii educaționale suplimentare celor de la clasă și activități extracurriculare adecvate. Analiza programelor similare din state europene care au o îndelungată experiență în acest domeniu indică necesitatea unor resurse considerabile, dar mai ales a unei infrastructuri adecvate care să permită dezvoltarea unor servicii de tip after-school.

Chiar dacă tabloul acestor probleme practice privind gestionarea programului este destul de divers, există și elemente comune, în special în ceea ce privește școlile mari, cu foarte mulți elevi, unde distribuirea acestor produse reprezintă o problemă în sine, care necesită timp și efort în fiecare zi și care cade, de multe ori, în sarcina unui cadru didactic, existând o anumită frustrare a profesorilor care spun că ei *„s-au pregătit să fie profesori, nu să împartă cornuri”*. De asemenea, apar probleme în ceea ce privește spălarea pe mâini al copiilor, existând cazuri, în mediul rural, când 200 de copii trebuie să se spele la o singură chiuvetă!

Asemenea probleme practice generează, în unele cazuri, anumite atitudini negative ale profesorilor față de un program a cărui utilitate, în principiu, nu o neagă. Chiar și anumite măsuri de îmbunătățire a programului, cu care ar fi de acord, în principiu, sunt respinse datorită unor posibile consecințe practice. Un exemplu în acest sens îl reprezintă ideea de a diversifica gustarea prin adăugarea fructelor, de exemplu, mere. Iată câteva din posibilele probleme practice ce ar putea să apară privind distribuirea acestor produse, așa cum le văd o parte dintre profesorii intervievați:

„Cine stă să spele și să împartă 200 de mere?”

(Director școală, rural)

„Nici nu vreau să mă gândesc ce s-ar putea întâmpla dacă în loc de cornuri ar folosi drept proiectile mere.”

(Profesor, urban)

6.5. Propuneri de eficientizare a programului sau alegerea de soluții alternative?

În pofida criticilor destul de numeroase cu privire la anumite aspecte practice ale derulării programului, precum cele amintite mai sus, **majoritatea celor intervievați consideră acest program ca util, benefic și oportun a fi derulat în continuare**, în aceeași formulă de adresabilitate categorial-universalistă. Programul este considerat a fi un drept câștigat al elevilor, care nu trebuie să le mai fie luat.

În consecință, majoritatea propunerilor vizează îmbunătățirea programului, și nu stoparea sau înlocuirea lui cu un alt tip de program.

Propunerile de eficientizare a programului „Cornul și laptele” vizează următoarele direcții de acțiune:

Îmbunătățirea calității produselor și a atractivității acestora, prin variație, realizată prin alternarea anumitor produse. **Aceasta este cea mai des întâlnită propunere de îmbunătățire a programului**, corespunzând și criticii cel mai des formulate de către cei intervievați, critici ce vizează calitatea slabă a produselor și monotonia meniului propus.

Creșterea calității serviciilor

Este propunerea care întrunește cele mai multe opinii, în special cele care susțin diversificarea produselor. Redundanța aceluiași produse pentru perioade mari de timp are drept consecință reducerea consumului acestora. În unanimitate, profesorii apreciază că laptele sau cornul ar trebui înlocuite periodic cu alte tipuri de produse cu valoare nutritivă echivalentă.

„E bun programul, dar ar trebui un pic diversificat.”

(Profesor, școală rural)

„Dacă s-ar introduce și fructul și cele 60g de miere, programul ar fi mai complet.”

(Profesor, școală rural)

„Înainte mai primeam și iaurt sau brânză topită, care erau de foarte bună calitate și mai alternau cu laptele.”

(Profesor, școală rural)

„La început, când erau produse de calitate, erau copii care veneau la școală numai pentru asta.”

(Profesor, școală rural)

„Ar trebui intercalat.”

(Profesor, școală rural)

„Ar fi trebuit să diversifice, să mai aducă și altceva: biscuiți, iaurt sau alt tip de produse lactate.”

(Profesor, rural)

„Nu ar trebui cornul acela care-i pâine goală. Ar trebui să mai aibă ceva. De multe ori, copiii îl refuză.”

(Părinte, rural)

„Ar trebui înlocuit cornul. Acesta nu-i bun deloc.”

(Profesor, rural)

„În fiecare zi vin aceleași produse și se cam plictisesc copiii. Nici ăia care mănâncă nu mai sunt interesați.”

(Profesor, școală rural)

„Pe lângă laptele de zi cu zi, ar trebui să mai adauge și alte alimente.”

(Profesor, școală rural)

O altă consecință a lipsei variației este conturarea percepției în rândul elevilor că programul este destinat doar celor săraci. De altfel, în școlile în care produsele erau apreciate ca slab calitative, practica cea mai frecvent întâlnită este ca elevii care nu consumă produsele să le cedeze colegilor care provin din familii sărace. Astfel, este întărit stereotipul conform căruia programul vizează categoriile

dezavantajate. Riscurile majore sunt erodarea scopului care vizează promovarea unei nutriții echilibrate, dar și creșterea clivajului dintre elevii care provin din familii cu situații materiale diferite.

Implementarea uniformă a programului, fără posibilitatea ajustării în acord cu resursele disponibile, generează și o risipă a resurselor, mai ales în mediul urban, unde au fost dezvoltate o serie de servicii de tip after-school susținute de către părinți (de tipul centrelor after-school). În aceste cazuri, ar trebui ca la nivelul școlii să se decidă în mod flexibil numărul de copii beneficiari pentru corn și lapte, iar ceilalți să primească o compensație pentru acoperirea costurilor pe care le presupun serviciile similare.

De asemenea, au fost destul de multe propuneri, în sensul necesității consultării elevilor cu privire la produsele ce li s-ar părea mai atractive. Principala propunere vizează înlocuirea cornului cu un produs, tot de panificație, dar cu un gust mai atractiv, eventual corn umplut cu cacao, ciocolată etc. S-a propus și alternarea unui produs de panificație cu o tabletă de ciocolată sau ceva asemănător. Opinia generală este aceea că laptele ar trebui să rămână constanta proiectului, eventual putând fi înlocuit, din când în când, cu iaurt sau cu lapte bătut, dar nu cu brânză topită (există și excepții privind aprecierea alternativei „brânză topită”, datorate, probabil, unor situații particulare în care s-a distribuit brânză topită de calitate, dar majoritatea celor intervievați vorbesc despre o calitate foarte proastă a acesteia, ca și despre faptul că nu este un aliment sănătos).

O altă direcție importantă de acțiune în sensul eficientizării programului, așa cum reiese din interviuri, este stoparea risipirii resurselor.

În ceea ce privește combaterea risipei realizate prin acordarea acestui beneficiu celor care nu îl vor și care aruncă cornul și laptele, soluțiile vizate se regăsesc la nivelul fiecărei școli și fiecărei clase. Între aceste propuneri, se regăsesc și soluții mai radicale,

precum sancționarea celor care aruncă cornurile sau laptele cu pierderea dreptului de a mai primi acest beneficiu, dar și soluții consensuale, ca, de exemplu, întocmirea unei liste la începutul anului școlar cu cei care nu doresc să beneficieze de acest program și redistribuirea către cei care au mai multă nevoie. De altfel, există școli în care se practică un asemenea sistem, redistribuirea făcându-se însă în mod tacit, fără a fi nevoie de astfel de liste.

„La noi nu se aruncă mâncarea, e un păcat. Copiii sunt învățați că nu trebuie aruncat cornul și laptele. Cei care nu vor, dau la un copil sărac din clasă. Sunt copii din familii sărace care se duc acasă cu 10 cornuri (strânse de la alți copii) și familia nu mai cumpără pâine o zi întreagă.”

(Profesor, rural)

În mediul rural, controlul social este mai puternic și resursele se risipesc în mult mai mică măsură. Copiii, părinții, profesorii se cunosc mult mai bine, iar controlul este exercitat mai ușor.

„Noi, profesorii, știm care sunt copiii mai amărâți din sat.”

(Profesor, rural)

O altă direcție de îmbunătățire a eficienței programului ar fi diferențierea, în cadrul aceluiași quantum bănesc, a produselor, în funcție de zona geografică și de mediul de proveniență. Un astfel de exemplu ar fi acela că, într-o zonă unde abundă pomii fructiferi, în loc de fructe, ar putea să li se dea elevilor miere sau altceva, fructele fiind, în general, mai curând bine-venite la oraș.

În ceea ce privește modul de organizare a licitațiilor, opinia cvasigenerală este că **întregul proces ar trebui descentralizat**, nivelul de descentralizare mergând, în general, până la nivelul autorităților locale. O asemenea schimbare ar permite o flexibilizare a alegerii produselor și o responsabilizare a furnizorilor acestor produse în raport cu comunitatea locală, facilitând posibilitatea unui dialog instituțional direct între furnizori și beneficiari, dialog care în acest moment este practic imposibil de realizat.

În ceea ce privește alternativele la programul „Cornul și laptele” considerate mai bune, precum asigurarea unei mese calde, contracte cu firme de catering sau programe mai complexe, de tip after-school, acestea **sunt considerate a fi foarte dezirabile, însă utopice în condițiile economice și politice actuale, costurile unor asemenea programe fiind considerate prohibitive.**

„Ar fi bună o masă caldă, dar e imposibil pentru că nu sunt condiții.”

(Profesor, rural)

„La ora asta este o utopie, pentru că noi nu avem spații și nici condiții pentru a asigura masa și programul de pregătire și supraveghere a copiilor după orele de curs.”

(Director de școală)

„Programul de tip after-school ar fi bun, dar ar fi greu de realizat.”

(Profesor, școală rural)

*„La școlile unde se poate înființa un after-school ar fi foarte bine.
La noi [școală din mediul rural] nu sunt condiții necesare.”*

(Profesor rural)

*„Ar fi bun un asemenea serviciu, ca să știm că elevii își fac
temele, îi putem supraveghea, însă nu sunt condiții.”*

(Profesor, rural)

Așadar, opinia generală a profesorilor intervievați susține continuarea programului, nuanțele privind doar ajustări în zona managementului acestuia sau înlocuirea cu un program mai complet care să aibă în vedere extinderea serviciilor. Nu au fost înregistrate opinii care să susțină suspendarea totală a programului.

Propunerile profesorilor se înscriu pe un continuum, de la ușoara ajustare a programului actual până la înlocuirea acestuia cu servicii complexe, în care să fie furnizate masă, supraveghere, continuarea programului școlar, implicarea în proiecte extrașcolare.

Varianta creșterii puterii de decizie a școlii în gestionarea bugetelor pentru programul „Cornul și laptele” este tratată cu scepticism de către profesori, care percep această autonomie a școlilor ca fiind limitată de influențe politice.

Alternativa „Fructe”

În conformitate cu prevederile Ordonanței de Guvern privind „Programul de încurajare a consumului de fructe în școli”, în cursul anului școlar, pentru o perioadă de maxim 100 de zile de școlarizare, se vor acorda gratuit mere elevilor din clasele I-VIII din învățământul de stat și privat, în limita unei valori zilnice de 0,30 lei/elev.

Implementarea acestui program de încurajare a consumului de fructe în școli reprezintă o oportunitate acordată sectorului românesc de fructe și legume în diversificarea și dezvoltarea activităților de producție și comercializare. Derularea acestui program poate contribui la stimularea competiției între producătorii și comercianții de fructe și legume și la asigurarea unui venit satisfăcător de pe urma activităților desfășurate.

Părinții intervievați au păreri pro sau contra substituirii cornului și laptelui cu mărul:

"Mie nu mi se pare o idee așa bună ca elevii să primească mere în loc de corn și lapte, cum primeau până acum. Laptele este cel mai potrivit aliment pentru masa de dimineață, asigurându-le copiilor necesarul de calciu. Merele, într-adevăr, au vitamine, dar un copil nu poate mânca un fruct pe stomacul gol, deoarece îi provoacă aciditate."

(Părinte, București)

„Mi se pare o idee bună ca elevii să aibă mere la școală. Laptele, într-adevăr, este extrem de necesar, însă cornurile, deoarece nu erau făcute din făină integrală, reprezentau o gustare plină de glucide și lipide, care mai mult îi îngrașă pe copii."

(Medic de familie, urban)

„Cornul și laptele erau mai igienice, pentru că erau ambalate individual. Așa, un copil, uită să se spele pe mâini înainte să mănânce."

(Părinte, urban)

„Cu conurile se bat în timpul pauzelor. Merele pentru fotbal sunt mult mai potrivite. Sper măcar să nu primească din acelea zbârcite sau stricate.”

(Părinte, urban)

„Alternativa Miere”

Conform Legii nr. 509/2006, copiii preșcolari din grădinițele de stat și confesionale cu program normal de 4 ore, precum și elevii din clasele I-IV din învățământul de stat trebuiau să primească câte 60 de grame de miere pe săptămână, în funcție de modul de ambalare, de două sau de trei ori pe săptămână. Normele de aplicare ale acestei legi au rămas încă în faza de elaborare și programul nu a fost încă implementat. Cantitatea prevăzută de lege este de 60 g/elev pe săptămână, ceea ce ar dubla practic consumul intern de miere. Date recente indică, pentru ultimii ani, un consum intern de doar 50 g/cap de locuitor pe an și abia în ultima perioadă unii procesatori estimează că a crescut la 200 g, prin introducerea lui în magazine. Oricum, e sub media europeană de 600 g/cap de locuitor. În Germania se consumă chiar 2 kg/locuitor. Astfel, un astfel de program este considerat de bun augur de către specialiștii în nutriție, dar el este încă un program neimplementat.

Extinderea serviciilor

O parte dintre profesori apreciază că programul „Cornul și laptele” a generat efecte semnificative, însă este incomplet pentru nevoile elevilor. Dezvoltarea unor servicii de tipul centrelor de zi sau

after-school sunt apreciate ca fiind opțiunile cu cele mai multe avantaje pe termen lung pentru calitatea actului educațional.

A fost discutată în cadrul interviurilor și ideea de after-school și am constatat că mai multe școli derulează deja programul after-school cu succes, cuprinzând câte o grupă de 15-20-30 de elevi. Părinții plătesc o sumă lunară care acoperă plata profesorilor și masa caldă pe care copiii o primesc la prânz. În cadrul programului, copiii se odihnesc, mănâncă, fac lecții, se joacă. În multe dintre școli, masa e servită în regim catering la casele, iar în altele se merge la un local de vizavi pentru masă. Programul este de succes pentru părinți, spun profesorii, deși prețul ajunge la 4-5 milioane lunar și unii părinți disponibilizați de la locul de muncă în perioada de criză și-au retras copiii pentru că nu își mai permit taxele. Învățătorii care lucrează la after-school, pentru că în general e vorba de copii de clasele 1-4, sunt slab plătiți și nu sunt foarte încântați de orele acestea suplimentare. Din păcate, deși programele merg bine, ele nu pot include mai mult de 20-30 de copii, din lipsă de spațiu. Deci un program after-school cu mai mulți elevi într-o școală nu este fezabilă în prezent. Poate ar fi fezabilă includerea în program a 10-15 elevi săraci din școală, cărora să li se asigure plata programului ca variantă la finanțarea programului „Cornul și laptele” pentru toți copiii.

„La ora asta este o utopie pentru că noi nu avem spații și nici condiții pentru a asigura masa și programul de pregătire și supraveghere a copiilor după orele de curs.”

(Director de școală, rural)

„Normal ar fi ca, după 4-5 ore de studiu, copilul să mănânce o masă caldă.”

(Profesor, școală rural)

„Programul de tip after-school ar fi bun, dar ar fi greu de realizat.”

(Profesor, școală rural)

„La școlile unde se poate înființa un after-school ar fi foarte bine. La noi [școală din mediul rural] nu sunt condiții necesare.”

(Profesor, rural)

„Ar fi bun un asemenea serviciu, ca să știm că elevii își fac temele, îi putem supraveghea, însă nu sunt condiții.”

(Profesor, rural)

În mediul rural, nevoia unor centre de zi care să ofere servicii extinse elevilor ar avea un impact major asupra copiilor, în special a celor care provin din familii sărace. Rata abandonului școlar este consecința directă a faptului că familiile cu venituri reduse tind să fie preponderent orientate către soluții pe termen scurt. Măsurile de suport pentru copii ar avea rolul de a reduce riscul îndepărtării copilului de școală prin compensarea efortului pe care familia ar trebui să-l facă pentru a asigura cele necesare. Cel mai frecvent, familiile nu dispun de resursele minime pentru copii (îmbrăcăminte, încălțăminte, hrană) necesare menținerii acestuia în sistemul de educație. Nivelul de școlaritate relativ scăzut atins de copii nu reflectă o lipsă de valorizare a școlii, ci mai degrabă nivelul de școlaritate pe care și-l pot permite să-l achiziționeze în condițiile constrângerilor materiale și ale priorităților familiale orientate spre supraviețuire.

„A existat abandon și încă mai există această problemă pentru o parte dintre ei. În fiecare toamnă profesorii merg în comunitate și se roagă de părinți să-și trimită copiii la școală. Nu-și trimiteau copiii la școală, pentru că unii nu aveau cu ce să-i încalțe pe copii, să-i îmbrace, și erau și sunt copii foarte buni, dar, pentru că nu sunt susținuți de părinți, s-au pierdut.”

(Reprezentant ONG)

Însă precaritatea resurselor, în special în mediul rural, face dificilă implementarea la nivel național a unui asemenea program care presupune existența unui spațiu care să ofere elevului condiții de odihnă și oportunități de a fi implicat în activități extra-curriculare atractive sau de timp liber.

„Ca să faci un after-school, trebuie să ai spații pentru odihnă, nu poți să pui elevii să se ocupe de teme după 4-5 ore la clasă.”

(Profesor, urban)

„La noi nu se poate face nimic în plus. Doar dacă se mai construiește ceva în plus.”

(Profesor, rural)

„Nu văd posibil așa ceva. Doar dacă mai intervin și părinții, firme, să existe finanțare. În primul rând nu există spațiu pentru așa ceva.”

(Profesor, rural)

„Un alt program ar fi bun, dar nu cred că statul mai poate acum. În clipa asta, cred că statul nu poate să mai susțină ceva. Nici nu știu dacă în alt domeniu se mai simte criza asta economică așa cum o simțim noi.”

(Profesor, rural)

„De programul „Cornul și laptele” n-am fost prea încântată la început, pentru că era vorba, de fapt, de corn cu brânză topită. Copiii mici, mama căpiată, trecea o zi, două până mai controlam eu ghiozdanele, care aveau de fiecare dată cel puțin o brânză topită începută și „pusă frumos” printre cărți. Ehehe, ce vremuri! Au trecut. Cornurile începute le dădeam la păsărele și brânza o aruncam. Între timp, ceva s-a schimbat. Copiii (cel puțin în școala asta) primesc acum lapte și corn la propriu. Care corn mai este câteodată adus acasă, însă este foarte bun, dulceag, așa, și sărăcuțele păsărele se mulțumesc doar cu pâine normală acum, cornul e pentru copii. Laptele se bea la școală fără excepție. Cornul și laptele se dă la clasele I–VIII, deci dacă se optează pentru after-school, din start cei care învață după-amiaza își vor pune pofta în cui. Zilele trecute stăteam de vorbă cu o prietenă a fetițelor mele, care este elevă în clasa a VII-a, și mi-a spus că, după părerea ei, elevii mari așteaptă mai mult decât cei mici cornul ăsta cu lapte. Cum spuneam, stăm într-un cartier sărac și majoritatea părinților lucrează când copiii lor, care învață după-amiaza, pleacă la școală. Credeți că copiii aia chiar mănâncă înainte să plece de acasă? Eu nu cred. Mie pe vremuri îmi lăsa maică-mea mâncarea în farfurie și o aruncam direct la gunoi, o acopeream acolo cu un ziar, ceva și plecam la școală.”

(Părinte, urban)

Nevoia unui asemenea program este justificată de cererea mare, în special în mediul urban, unde a fost acoperită de soluții de compromis cu transferul costurilor către familii. Spre exemplu, în București, un număr semnificativ de familii depind de veniturile salariale ale ambilor părinți. Astfel, cererea pentru servicii de supraveghere a copiilor după orele de curs este în creștere, în special pentru copiii din ciclul primar și cei din primii ani ai ciclului gimnazial. Oferta cu astfel de servicii este redusă, fiind acoperită de către Direcțiile de Asistență Socială și Protecție a Copiilor sau ONG-uri prin centre de zi destinate copiilor din familii defavorizate. În ultimii ani au fost dezvoltate servicii private, gestionate de societăți comerciale sau ONG-uri, accesul nefiind restricționat de situația familială. Însă costurile fac greu accesibil un asemenea serviciu, taxele percepute fiind de cel puțin 200 euro pentru un set minim de servicii. Taxele cresc considerabil pentru centrele în care se oferă suplimentar servicii de transport de la școală la centru și la domiciliu, program extins, număr mai mare de activități. Aceste servicii sunt accesibile doar familiilor cu un nivel al veniturilor peste medie, având în vedere că taxele pentru after-school sunt doar o parte dintre costurile totale ale școlarizării unui copil. O alternativă la astfel de servicii este dezvoltată la nivelul școlilor, statutul acestor servicii fiind incert din punct de vedere legal. Serviciile sunt minimale, costând în servirea mesei și supravegherea copiilor de către un profesor din școală. Costurile, la jumătate față de cele ale unui after-school privat, acoperă plata profesorului pentru orele suplimentare și cele pentru masă (servicii de catering). De altfel, calitatea acestor servicii nu este cea optimă, însă, pentru părinții intervievați, un astfel de centru reprezintă o soluție de compromis, costul reprezentând principalul motiv al alegerii serviciului. Orice altă alternativă este mai costisitoare sau dezavantajoasă din perspectiva supravegherii copilului.

„Să trecem la after-school. La școala despre care vă zic, se face deja after-school. Copiii care nu au cu cine sta acasă sunt ținuți la școală până la ora 16.00. În timpul ăsta, chipurile, își fac temele. Zic chipurile, pentru că de două ori în anul ăsta școlar au rămas și fetele mele. Era rândul învățătoarei lor să stea cu copiii și ele erau așa de încântate de chestia asta cu statul la școală încât le-am lăsat. Au venit acasă la 16.00 cu temele neterminate. Au zis că a fost distractiv. Habar nu au avut de lecții.”

(Părinte, urban)

În varianta organizării serviciului de tip after-school la inițiativa școlii, cu susținerea financiară exclusiv de la părinți, este reclamată calitatea precară a componentei educaționale. Lipsa spațiilor adecvate, a unor norme clare în ceea ce privește numărul de copii pentru o grupă sunt principalele probleme identificate.

„Din toate clasele de I-IV, rămân la acest program cca 30 de copii, întrucât există o singură sală de clasă liberă după-amiază. Și asta e o școală mică. Mă gândesc că școlile mari n-au nici măcar o clasă liberă. Eu am învățat într-o școală în care elevii învățau în trei schimburi. Dar ei vor găsi o soluție din toamnă.”

(Părinte, urban)

Temerile profesorilor cu privire la dificultatea înființării unor asemenea servicii sunt confirmate de costurile mari necesare pentru funcționarea unor servicii similare, de tip centru de zi. Cel puțin în comunitățile sărace, cu copii care se confruntă nu doar cu lipsa hranei, este nevoie de crearea unor servicii de tip after-school, dar

care să fie deservite de personal specializat suplimentar, necesar pentru răspunsul la problemele cu care se confruntă beneficiarii. Structura unui astfel de after-school s-ar apropia de cea a unui centru de zi, care, conform standardelor naționale, nu poate funcționa fără un buget anual de 175.000 RON, luând în considerare o capacitate de 20 de locuri și o structură minimă de personal (Cojocaru, Ș., Cojocaru D., 2008). Evident, există și forme de suport care presupun costuri mai reduse, alternative care pot substitui serviciile costisitoare, însă menținerea unor standarde ridicate, în condițiile cvasiinexistenței serviciilor la nivelul comunităților din mediul rural, ale unei infrastructuri precare în cele mai multe dintre localitățile urbane, va descuraja inițiativa autorităților locale. O primărie din mediul rural care asigură cu dificultate plata cheltuielilor curente (salarii, utilități) sau a serviciilor minime nu va avea suficiente resurse pentru finanțarea unor astfel de servicii.

În concluzie, deși ar alege alternative precum cele menționate mai sus, atât părinții, cât mai ales profesorii, cu toate criticile aduse programului vizând disfuncționalitățile semnalate, sunt împotriva desființării programului „Cornul și laptele”. Motivul esențial pare a fi, pentru mulți dintre aceștia, după cum aminteam mai sus, teama că *„ce va fi desființat nu va fi înlocuit de altceva.”*

7. CONCLUZII

7.1. Puncte tari ale programului

Majoritatea actorilor sociali și instituționali intervievați consideră că programul „Cornul și laptele” a reprezentat **un răspuns la o nevoie socială reală**, operaționalizată pe mai multe dimensiuni:

- Nevoia de a completa deficiențele nutriționale ale copiilor din familiile aflate în stare de sărăcie severă, categorie socială ce a crescut în mod semnificativ în primii 10 ani de tranziție, atingând un maxim chiar în perioada imediat anterioară demarării acestui program. Și astăzi, după 10 ani de creștere economică, mai cu seamă în mediul rural, *„sunt copii care încep cursurile la ora 12, iar cornul și laptele înseamnă prima lor masă”*. Pe de altă parte, *„sunt copii care nu văd laptele acasă pentru că e foarte scump”*.
- Nevoia de a contracara anumite comportamente de consum alimentar cu efecte negative asupra stării de sănătate ale copiilor: obișnuința de a nu mânca nimic dimineața sau de a mânca alimente cu conținut mare de glucide sau/și grăsimi; lipsa sau procentul insuficient de lactate din alimentația copiilor.

Așadar, conform celor intervievați, un punct tare al programului ar fi faptul **că răspunde unei nevoi sociale reale și importante**.

Universalitatea programului este văzută, de asemenea, ca un punct tare al acestuia. Explicația acestei preferințe pentru acordarea nediferențiată a acestui beneficiu social vizează mai multe aspecte, anume:

- Echitatea programului, în sensul că nu sunt excluși cei care contribuie la finanțarea lui, în calitate de plătitori de taxe și impozite, așa cum s-ar fi întâmplat în cazul alegerii variantei selectării beneficiarilor pe baza testării mijloacelor.
- Evitarea efectelor discriminării ce s-ar fi realizat în ipoteza alegerii alternativei amintite, atât în ceea ce-i privește pe cei discriminați pozitiv, prin „stigmatizarea” asociată includerii în categoria beneficiarilor, cât și în ceea ce-i privește pe cei discriminați negativ, deoarece „copilul e copil și se simte discriminat”.

7.2. Puncte slabe ale programului

Ca și în cazul aprecierilor pozitive ale programului, există câteva elemente comune pentru cvasitotalitatea celor intervievați în ceea ce privește aprecierile negative asupra programului, și anume:

Risipa generată de comportamentul elevilor care utilizează cornul și laptele în alt scop decât cel care le este dedicat, fie că se bat cu ele, fie că le aruncă la coș sau pe stradă. Mărturie a unor astfel de comportamente stau cornurile și cutiile de lapte de care te împiedici, de multe ori, mergând în jurul școlilor, în special în cazul celor din orașele mari și aproape deloc în cazul școlilor din mediul rural. Conform celor intervievați, la țară, spre deosebire de oraș, nu se aruncă cornurile și laptele, pe de o parte, pentru că se consumă într-o proporție mult mai mare, copiii fiind mai săraci. Pe de altă parte, la

țară este considerat „*un păcat*” să arunci mâncarea și, în consecință, cei care nu o mănâncă „*o duc acasă și o dau la păsări sau la câini*”.

Conform celor intervievați, pe lângă risipirea resurselor, un alt punct slab al programului identificat ca una dintre cauzele importante ale unor asemenea comportamente este **calitatea proastă a produselor**, în special în ceea ce privește cornurile. Majoritatea celor intervievați consideră calitatea acestor cornuri ca fiind foarte proastă, aprecierile variind de la „*proastă*” la „*sub orice critică*”.

În general, laptele este considerat a fi de calitate mai bună decât cornul, fiind și ambalat într-o formă considerată a fi atractivă pentru copii, „în cutii mici triunghiulare și cu pai”. În multe cazuri însă, și laptele este considerat a fi de proastă calitate, fie pentru că este din „lapte praf”, fie că este la limita termenului de garanție, fie că laptele dulce ar trebui băut cald, și nu rece, fie că ar conține multe E-uri. Atunci când laptele este înlocuit cu brânza topită, calitatea acesteia este considerată mult mai proastă decât a laptelui, aprecierile negative la adresa acestui produs fiind mai pronunțate chiar decât cele la adresa cornurilor (pe lângă gustul sărat și iute, în cazul brânzei topite este reclamat conținutul considerat nesănătos al acesteia).

Pe lângă calitatea proastă a produselor, un alt factor ce generează lipsa de atractivitate a ofertei programului este **monotonia unei gustări care este aceeași în fiecare zi**. Copiii care aruncă cornul sau laptele o fac și pentru că s-au plictisit să mănânce același lucru în fiecare zi. Pe lângă monotonie, cel puțin în ceea ce privește cornul, ideea este considerată proastă din start, atât în ceea ce-i privește pe părinți, cât și în ceea ce-i privește pe profesori, acesta neavând cum să fie atractiv, atât timp cât este, până la urmă „pâine goală”, cu atât mai mult cu cât, în multe cazuri, este considerat a fi și de proastă calitate.

Un alt punct deficitar al programului ține de **modul de distribuire a produselor, atât în ceea ce privește transportul până la școală, cât și distribuirea la școală.**

Există diferențe majore la nivelul țării cu privire la modalitatea de distribuire și gestionare a produselor. Cele mai multe probleme au fost înregistrate în mediul rural, unde, din cauza condițiilor, nu poate fi asigurată, pentru toate localitățile, livrarea zilnică. Lipsa condițiilor de depozitare sau efortul de a menține costuri cât mai mici de distribuție generează o serie de practici care afectează scopul programului și calitatea produselor. Cel mai frecvent, furnizorii aduc produsele la școală de două ori pe săptămână.

În alte școli, deși există condiții de depozitare, este preferată distribuirea întregii cantități către elevi. Măsura este justificată de temerea că produsele se pot deprecia sau pot depăși termenul de garanție sau valabilitate pe perioada depozitării.

De asemenea, chiar dacă termenul de valabilitate permite depozitarea, profesorii decid acordarea imediată către elevi, având în vedere experiențele anterioare când laptele aflat în termen de garanție era depreciat, fiind impropriu consumului.

Există și școli din mediul rural care se confruntă cu lipsa condițiilor adecvate pentru depozitarea produselor.

Chiar dacă tabloul acestor probleme este destul de divers, există și elemente comune, în special în ceea ce privește școlile mari, cu peste 1000 de elevi, unde distribuirea acestor produse reprezintă o problemă în sine, care necesită timp și efort în fiecare zi și care cade, de multe ori, în sarcina unui cadru didactic, existând o anumită frustrare a profesorilor care spun că ei „s-au pregătit să fie profesori, nu să împartă cornuri”. De asemenea, apar probleme în ceea ce privește spălarea pe mâini al copiilor, existând cazuri, în mediul rural, când 200 de copii trebuie să se spele la o singură chiuvetă!

Asemenea probleme practice generează, în unele cazuri anumite atitudini negative ale profesorilor față de un program a cărui utilitate, în principiu, nu o neagă. Chiar și anumite măsuri de îmbunătățire a programului, cu care ar fi de acord, în principiu, sunt respinse datorită unor posibile consecințe practice. Un exemplu în acest sens îl reprezintă ideea de a diversifica gustarea prin adăugarea fructelor, de exemplu, mere. Iată câteva din posibilele probleme practice ce ar putea să apară, privind distribuirea acestor produse, așa cum le văd o parte dintre profesorii intervievați

În pofida criticilor destul de numeroase cu privire la anumite aspecte practice ale derulării programului, precum cele amintite mai sus, majoritatea celor intervievați consideră acest program ca util, benefic și oportun a fi derulat în continuare, în aceeași formulă de adresabilitate categorial-universalistă. Programul este considerat a fi un drept câștigat al elevilor, care nu trebuie să le mai fie luat. În consecință, majoritatea propunerilor vizează îmbunătățirea programului, și nu stoparea sau înlocuirea lui cu un alt tip de program.

8. PROPUNERI ȘI RECOMANDĂRI DE EFICIENTIZARE A PROGRAMULUI

O sinteză a **propunerilor** de eficientizare a programului „Cornul și laptele” cuprinde următoarele direcții de acțiune:

- Îmbunătățirea calității produselor și a atractivității acestora, prin variație, realizată prin alternarea anumitor produse. De asemenea, au fost destul de multe propuneri în sensul necesității consultării elevilor cu privire la produsele ce li s-ar părea mai atractive. Aici apare însă o problemă legată de unul dintre scopurile fundamentale ale acestui program, care este creșterea calității alimentației elevilor. O posibilă soluție ar fi ca această consultare a elevilor să se facă pe baza opțiunilor acestora, pornind de la o listă prestabilită de produse considerate a fi sănătoase și dezirabile din perspectiva costurilor.

Principala propunere vizează înlocuirea cornului cu un produs tot de panificație, dar cu un gust mai atractiv, eventual corn umplut cu cacao, ciocolată etc. S-a propus și alternarea unui produs de panificație cu o tabletă de ciocolată sau ceva asemănător. Opinia generală este aceea că laptele ar trebui să rămână constanta proiectului, eventual putând fi înlocuit, din când în când, cu iaurt sau cu lapte bătut, dar nu cu brânză topită.

- O altă direcție de îmbunătățire a eficienței programului ar fi diferențierea, în cadrul aceluiași quantum bănesc, a produselor, în funcție de zona geografică și de mediul de proveniență. Un astfel de exemplu ar fi acela că, într-o zonă unde abundă pomii fructiferi, în loc de fructe, ar putea să li se dea elevilor miere sau altceva, fructele fiind, în general, mai curând binevenite la oraș.

- În ceea ce privește modul de organizare a licitațiilor, opinia cvasigenerală este că **întregul proces ar trebui descentralizat**, nivelul de descentralizare considerat a fi dezirabil, de către cei intervievați, mergând, în general, până la nivelul autorităților locale. O asemenea schimbare ar permite o flexibilizare a alegerii produselor și o responsabilizare a furnizorilor acestor produse, în raport cu comunitatea locală, facilitând posibilitatea unui dialog instituțional direct între furnizori și beneficiari, dialog care în acest moment este practic imposibil de realizat.

- În ceea ce privește combaterea risipei realizate prin acordarea acestui beneficiu celor care nu îl vor și care aruncă cornul și laptele, soluțiile vizate se regăsesc la nivelul fiecărei școli și fiecărei clase. Între aceste propuneri, se regăsesc și soluții mai radicale, precum sancționarea celor care aruncă cornurile sau laptele cu pierderea dreptului de a mai primi acest beneficiu, dar și soluții consensuale, ca, de exemplu, întocmirea unei liste la începutul anului școlar cu cei care nu doresc să beneficieze de acest program și redistribuirea către cei care au mai multă nevoie. De altfel, există școli în care se practică un asemenea sistem, redistribuirea făcându-se însă în mod tacit, fără a fi nevoie de astfel de liste.

- În ceea ce privește alternativele la programul „Cornul și laptele” considerate mai bune, precum asigurarea unei mese calde, contracte cu firme de catering sau programe mai complexe, de tip after-school, acestea **sunt considerate a fi foarte dezirabile, însă**

utopice în condițiile economice și politice actuale, costurile unor asemenea programe fiind considerate prohibitive.

Deși ar alege alternative precum cele amintite mai sus, atât părinții, cât mai ales profesorii, cu toate criticile aduse programului vizând disfuncționalitățile semnalate, sunt împotriva desființării programului „Cornul și laptele”. Motivul esențial pare a fi, pentru mulți dintre aceștia, teama că „*ce va fi desființat nu va fi înlocuit de altceva*”.

În consecință, deși programul „Cornul și laptele” este considerat a fi perfectibil și necesar a fi perfecționat, el reprezintă un drept câștigat de o categorie socială, cea a copiilor, cu o capacitate redusă de a câștiga drepturi sociale, care nu votează și nu face greve și care în România continuă să fie una dintre categoriile sociale considerate drept cele mai legitime a avea anumite drepturi și cele mai defavorizate în a le și căpăta.

Din analiza realizată în cadrul evaluării programului „Cornul și laptele” a reieșit, prin urmare, ca o concluzie generală, oportunitatea continuării derulării acestui program, în condițiile eficientizării sale, pe câteva direcții de acțiune prioritare:

Descentralizarea organizării licitațiilor pentru achiziționarea produselor

Potențiale avantaje

- ✓ Școala poate avea un control direct asupra calității produselor. Comunicarea nemijlocită cu furnizorul poate asigura corectarea deficiențelor de calitate sau livrare a produselor. Școala va deține instrumentele necesare pentru a impune furnizorului respectarea standardelor.

- ✓ La nivelul școlii se poate decide conținutul suplimentului nutritiv. Dacă în școlile în care ponderea elevilor cu resurse precare este majoritară, programul este apreciat ca fiind foarte util, în termenii „e bine și așa decât deloc”, la nivelul școlilor în care majoritatea elevilor provin din familii cu posibilități materiale, consumul produselor este aproape inexistent. O astfel de școală poate decide suplimentarea sumei alocate pentru gustare (din resurse proprii) și îmbunătăți conținutul până la un nivel acceptabil pentru elevi.
- ✓ Facilitarea dialogului instituțional direct între furnizori și beneficiari, dialog care în acest moment este practic imposibil de realizat.
- ✓ Sprijinirea firmelor mai mici, din industria alimentară locală, care în prezent au puține șanse în competiția cu firmele mari, ce acționează la nivel național.
- ✓ De asemenea, prin alegerea unor furnizori locali, pot fi achiziționate produse locale, care pot avea un cost mai bun. Există zone în care prețul laptelui sau cel al fructelor, al produselor din miere de albine este mai mic, datorită tradiției locale și concurenței ridicate. Niciunul dintre aceste dezavantaje nu poate fi exploatat prin licitații centralizate, în care prețul este criteriul determinant. Spre exemplu, introducerea unui fruct în suplimentul nutritiv este o măsură care ar trebui gândită adaptat condițiilor. Aproape jumătate din populația României locuiește în mediul rural și ar fi o risipă distribuirea unui produs la care o pondere semnificativă de copii au acces fără costuri sau cu costuri mici.

Potențiale dezavantaje

- ✓ Apariția unor posibile suspiciuni de corupție, fundamentate sau nu, privind modul de atribuire a contractelor. Aceste suspiciuni există și în prezent relativ la sistemul centralizat de licitație din cadrul programului, însă acuzele au un obiect impersonal, care s-ar personaliza în cazul amintit, fapt care ar putea duce la o radicalizare a unor atitudini negative ce se pot transfera asupra programului, în totalitatea lui.
- ✓ Slaba putere de negociere a beneficiarilor comparativ cu cea de la nivel centralizat.
- ✓ Dificultăți în obținerea unui preț comparabil cu cel obținut în sistem centralizat, având în vedere volumul cererii, care va fi mult mai mic.

Flexibilizarea programului prin abilitarea școlilor de a combina acest beneficiu social finanțat public cu alte eventuale prestații asemănătoare, finanțate privat

Potențialele avantaje:

- ✓ Școala ar putea asigura produsele care sunt cel mai cerute de către elevi. Adecvarea la nevoile elevilor (în termenii unui regulament clar) nu poate fi asigurată decât prin decizii luate cât mai aproape de aceștia.
- ✓ La nivelul școlii se poate decide conținutul suplimentului nutritiv. Dacă în școlile în care ponderea elevilor cu resurse precare este majoritară, programul este apreciat ca fiind foarte util, în termenii „e bine și așa decât deloc”, la nivelul școlilor în care majoritatea elevilor provin din

familii cu posibilități materiale mai ridicate, consumul produselor este aproape inexistent. O astfel de școală poate decide suplimentarea sumei alocate pentru gustare (din resurse proprii) și îmbunătăți conținutul până la un nivel acceptabil pentru elevi.

Potențiale dezavantaje

- ✓ Accentuarea percepției discriminării între școlile „bogate” și cele „sărace”, cu posibile efecte de stigmatizare a elevilor celor din urmă.
- ✓ Dificultatea întrunirii consensului la nivelul fiecărei școli în ceea ce privește modalitatea de îmbunătățire a programului, alegerea produselor și disponibilitatea de plată a acestora, în condițiile neuniformității veniturilor părinților, chiar în situația existenței unei majorități cu standard de viață ridicat. Vor trebui, eventual, găsite soluții pentru plata „suplimentului” pentru cei care nu își permit.

BIBLIOGRAFIE

- Harper, Clare; Wells, L. - *School meal provision in England and other Western countries: a review*, 2007, School Food Trust Website
- Harper, Clare; Wood, Lesley; Mitchell, Claire - *The provision of school food in 18 countries*, 2008, School Food Trust Website.
- Meiton, Stig; Söderlund, Inger; Wennermark, Karin, *Fresh ideas for public health*, National Healthy Cities Network, 2007, Davidsons Tryckeri AB
- Seppänen, Mirva, *The Development and Social Impact of the Finnish School Catering System*, 2004, Finnish Institutions Student Paper, FAST Area Studies Program Department of Translation Studies, University of Tampere
- Zamfir, Elena; Preda, Marian (coordonatori), *Diagnoza problemelor sociale – studii de caz*, Editura Expert, București, 2000
- Zamfir, Elena (coordonator), *Strategii antisărăcie și dezvoltare comunitară*, Editura Expert, 2000
- *** *Social Assistance, Child Welfare Statistics and Family Counselling Services*, Statistics Norway, 2008
- *** Final Report of the Expert Panel on *School Meals Hungry for Success: A whole school approach to school meals in Scotland*, 2002
- *** *Catering for Healthier Lifestyles – compulsory nutritional standards for school meals: a consultation document*, Ministry of Education Northern Ireland, 2000

- *** *A fresh look at the school meal experience*, 2007, School Food Trust
- *** *Diet and Nutrition Strategy, Objectives 2003-2006*, 2002, Food Standards Agency Scotland
- *** *Setting the Standard – How Food for Life - A Soil Association Pilot Project, Set the Standard for School Meals and Food Education*, 2006, The Soil Association, Bristol
- *** The response of the Community Dietitians Republic of Ireland to the European Commission's Green Paper on: *Promoting healthy diets and physical activity: A European dimension for the prevention of overweight, obesity and chronic diseases*, 2004
- *** *Food for Life Partnership Annual Review 2008: Transforming school food culture, one year at a time*, 2008, Soil Association
- *** World Health Organization *News and Information: Nutrition – Friendly Schools Initiative (NFSI)*, Public Health Nutrition, Vol 9, Nr. 5, 2006
- *** World Health Organization *Report of the Brainstorming Meeting on the Development of a Framework on the Nutrition – Friendly Schools Initiative*, 27-28 February 2006, Montreux, Switzerland.